

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Historie zájmového vzdělávání v regionu Blansko od roku 1989 dosud

History of leisure time education in district Blansko since 1989

Jakub Kostka

Vedoucí práce: PhDr. Ivo Syřiště, Ph.D.

Studijní program: Vychovatelství

Studijní obor: Vychovatelství

2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Historie zájmového vzdělávání v regionu Blansko od roku 1989 dosud vypracoval pod vedením vedoucího PhDr. Ivo Syříště, Ph.D. samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Podpis

Chtěl bych touto cestou poděkovat vedoucímu práce PhDr. Ivo Syřiště, Ph.D., za jeho profesionální přístup, odborné rady a trpělivost při vedení mé bakalářské práce.

Také chci poděkovat ředitelům vybraných školských zařízení za vstřícnost a pomoc při realizaci rozhovorů a získávání potřebných informací a podkladů.

ANOTACE:

Tato bakalářská práce se *zabývá* problematikou zájmového vzdělávání ve vybraném regionu. Práce je zaměřena na období od roku 1989 do současnosti. *Vychází* z dosavadních teoretických poznatků z oblasti zájmového vzdělávání. Kromě obecných faktů o významu neformálního vzdělávání a jeho součásti, zájmového vzdělávání, *zdůvodňuje* nutnost zavedení rámcových vzdělávacích programů pro oblast zájmového vzdělávání a potřebu uznávání výsledků neformálního vzdělávání. Práce *přináší* analýzu výsledků získaných z oblasti organizací poskytujících zájmové vzdělávání metodou rozhovorů. Práce *zaznamenává* konkrétní historické období v oblasti zájmového vzdělávání prostřednictvím individuálních sdělení, osobních prožitků a osobních motivací osob, pracujících v organizacích poskytujících tento typ vzdělávání. Práce v závěru *vymezuje* možné způsoby zkvalitnění a podpory organizací neformálního vzdělávání vycházející z výsledků výzkumu řešené problematiky.

KLÍČOVÁ SLOVA

historie

neformální vzdělávání

zájmové vzdělávání

kurikulární reforma

nabídka

celoživotní vzdělávání

volný čas

ANOTATION:

This bachelor thesis deals with issues of interest education in the selected region. The thesis is focused on the period from 1989 to the present. In addition to the general facts about the importance of non-formal education and its component, the interest-based education, justifies the need to introduce framework education programs for the area of interest education and the need to recognize the results of non-formal education. The thesis

brings an analysis of the results obtained from the area of organizations providing interest education through the method of interviews. The thesis records a specific historical period in the area of interest education through individual communication, personal experiences and personal motivation of people working in organizations providing this kind of education. In conclusion, the thesis defines possible ways of improving and supporting non-formal education organizations based on the research results of the solved problems.

KEYWORDS:

History

Non – formal education

Interest education

Curricular reform

Proposal

Lifelong learning

Leisure

Obsah

I. Teoretická část.....	1
1. Úvod	1
2. Téma, cíl práce	2
2.1 Způsob zpracování.....	2
3. Historický vývoj společnosti a vzdělávacího systému od roku 1989.....	4
4. Zájmové vzdělávání.....	10
4.1 Definice.....	10
4.2 Teoretická a programová východiska	13
4.3 Nabídka organizací poskytujících zájmové vzdělávání v regionu.....	17
5. Shrnutí teoretické části	20
II Výzkumná část	21
6 Metodologie výzkumu.....	21
6.1 Strategie výzkumného šetření	21
6.1.1 Přípravná fáze výzkumu	21
6.1.2 Realizace výzkumného šetření	23
6.2 Konceptuální rámec	23
6.3 Cíl výzkumu.....	24
6.4 Výzkumné otázky	24
6.5 Výzkumný vzorek.....	25
6.6 Výzkumný terén.....	26
6.7 Výzkumné metody	27
6.7.1 Rozhovor.....	27
6.7.2 Analýza dokumentů	29
7. Analýza a interpretace výzkumných dat.....	31

7.1	Analýza dat rozhovorů.....	31
7.1.1	Výzkumná otázka I.....	33
7.1.2	Výzkumná otázka II.....	34
7.1.3	Výzkumná otázka III	36
7.1.4	Výzkumná otázka IV	39
7.2	Výsledky analýzy dokumentů.....	43
8.	Závěr.....	46
9.	Seznam použitých informačních zdrojů a tabulek.....	47
10.	Přílohy	48

I. Teoretická část

1. Úvod

Téma bakalářské práce bylo silně ovlivněno osobními zkušenostmi, které mám v zaměstnání. Pracuji jako pedagog volného času v Domě dětí a mládeže Blansko.

Chce – li být člověk úspěšný ve svém zaměstnání, je důležité, aby poznal historický vývoj organizace, ve které pracuje. Tento fakt potom přispívá k lepšímu pochopení současného stavu a k lepší identifikaci zaměstnance s organizací. Při zkoumání historického vývoje organizace však nelze toto téma chápat jen jako historický vývoj uvnitř, ale musíme veškeré informace posuzovat v kontextu vnějších historických událostí a změn ve společnosti. Oblast zájmového vzdělávání mě nesmírně zajímá nejen z pohledu zaměstnance organizace, která tento typ vzdělávání účastníkům poskytuje, ale také z pohledu společenské důležitosti, kterou oblast využívání volného času v poslední době má.

Společnost, ve které žijeme, se vyvíjí velmi hekticky a změny, kterými člověk prochází, nejsou často historicky zaznamenávány. Z tohoto důvodu jsem se začal zajímat o historické změny, kterými procházela oblast trávení volného času v průběhu let, především trendy, které volnočasové aktivity ovlivňovaly. V bakalářské práci se zaměřuji na vzrůstající důležitost smysluplného trávení volného času v konkrétním časovém úseku. Jsem si vědom, že termín zájmové vzdělávání je relativně, z pohledu naší společnosti, mladý pojem, přesto tato tematika byla již zpracována jak v odborné literatuře, tak v řadě studentských prací. Bakalářská práce, kterou se snažím rozšířit řady ostatních zpracovatelů, je zaměřena na okres Blansko, ve kterém působím a domnívám se, že je důležité se oblastí zájmového vzdělávání zabývat, protože téma zájmového vzdělávání není ještě zcela probádáno. V bakalářské práci se zabývám především otázkami vzrůstající potřeby klientů po vlastním vzdělávání ve volném čase v souvislosti s celoživotním učením. Toto téma je stále aktuální a v současné době, kdy hlavní komoditou jsou informace, nelze vystačit na trhu práce jen se znalostmi, které člověk v průběhu života získá pouze formální cestou.

2. Téma, cíl práce

Tématem předkládané bakalářské práce je:

Historie zájmového vzdělávání v regionu Blansko od roku 1989 dosud

Hlavním cílem předkládané bakalářské práce je:

Zmapovat vývoj nabídky a poptávky zájmového vzdělávání v letech 1990 - 2016 v okrese Blansko.

Prostřednictvím zmapování vývoje nabídky a poptávky zájmového vzdělávání upozornit na problém vývoje významu zájmového vzdělávání v souvislosti s celoživotním učením se a potřebami veřejnosti v kontextu nutných úprav ve školské legislativě České republiky.

2.1 Způsob zpracování

V teoretické části práce se nejprve zabývám definicemi změnami ve společnosti po roce 1983 především v resortu vzdělávání, definicemi pojmu zájmové vzdělávání a jeho teoretickými a programovými východisky v uvedeném období a nabídkou volnočasových aktivit organizací poskytujících zájmové vzdělávání v regionu, která v průběhu let také procházela změnami. Historickými souvislostmi vývoje vzdělávacího systému České republiky po roce 1989 se autor bakalářské práce zabývá především se zaměřením na oblast neformálního vzdělávání a začlenění zájmového vzdělávání do oblasti, která není hlavním vzdělávacím proudem.

Teoretická část předkládané bakalářské práce zabývající se odborným termínem zájmové vzdělávání, jeho definicemi, teoretickými a programovými východisky a vývojem zájmového vzdělávání po roce 1989 je zpracována v souvislosti s volnočasovými aktivitami člověka.

Při zpracování teoretické části bakalářské práce jsem vycházel z dostupných odborných i historických materiálů, publikací, odborných studentských prací na obdobné téma a elektronických zdrojů.

Výzkumná část bakalářské práce navazuje na teoretickou část, jedná se o praktickou činnost. V praktické části formou kvalitativního výzkumu založeného na osobních výpovědích pamětníků interpretuji vývoj přístupu společnosti k oblasti celoživotního vzdělávání a především oblasti zájmového vzdělávání. Historicky mapuji vývoj v okrese Blansko v kontextu vývoje společnosti a v závislosti na specifiku zkoumané oblasti a

zkoumaných cílových skupin. V závěru praktické části předkládané bakalářské práce se pokusím popsat možný budoucí vývoj oblasti zájmového vzdělávání v okrese Blansko v souvislosti s vývojem vzdělanostní společnosti a s požadavky celoživotního učení.

Limity bakalářské práce a výzkumného šetření jsou dány především oblastí vzdělávání, kterou jsem se rozhodl v bakalářské práci zmapovat. Oblast neformálního vzdělávání je ve vzdělávacím systému ČR novým neprozkoumaným terénem, který souvisí s vývojem znalostní společnosti a s požadavky celoživotního učení a vzdělávání se.

3. Historický vývoj společnosti a vzdělávacího systému od roku 1989

„Po roce 1989 došlo v celé naší společnosti k převratným změnám. Ty se pochopitelně dotkly i oblasti zájmového vzdělávání, kde došlo k odideologizování celého segmentu, k radikálním proměnám organizačního zabezpečení a změnám vlastnictví subjektů aktivních v této sféře. Stát ztratil po roce 1989 na tuto oblast monopol a v jeho kompetenci zůstaly pouze některé instituce, převážně s celostátní působností (např. Národní knihovna či Muzeum J.A. Komenského). Centralizovaný státní systém byl nahrazen dynamicky se rozvíjejícím soukromým sektorem a vliv ekonomické sféry se začal prosazovat ve všech oblastech společenského života. Řada vzdělávacích institucí byla zrušena, zanikla mnohá zařízení v mimoškolské i v podnikové sféře. Došlo k privatizaci dřívějších vzdělávacích zařízení některých podniků a vznikla řada firem, které poskytují služby na komerčním principu. Většina z nich se zaměřila především na odborné, kvalifikační vzdělávání. Tradiční sféra zájmového, svobodného vzdělávání zůstala na okraji zájmu.“¹

Také vzdělávací systém České republiky prošel po roce 1989 řadou zásadních změn. Z historického pohledu vývoje společnosti přechází současná společnost 21.století ve svém vývoji od společnosti industriální, post – industriální a informační ke společnosti znalostní. Vzdělávací systém České republiky musí na tyto společenské změny velmi pružně reagovat. Zpráva o vývoji českého regionálního školství popisuje období po roce 1989 takto: *„Po roce 1989 dochází k rozsáhlé decentralizaci správy školství. Na základě jednoho z prvních zákonů, který byl přijat v porevolučním období (zákon o státní správě a samosprávě ve školství - č. 564/1990 Sb.) byly správní kompetence soustředěny do rukou ministerstva školství a byly zřízeny školské úřady jako střední článek resortní správy školství, kterým byly školy podřízeny, a tím vyňaty z pravomocí okresních a krajských národních výborů. Školy na základě tohoto zákona získaly právní subjektivitu, což zvýšilo jejich nezávislost. Významným krokem bylo také nové postavení České školní inspekce, která se stala samostatným orgánem státní správy v rámci resortu školství. Na základě novely tohoto zákona z června 1995, vznikly rady školy jako samosprávný orgán na úrovni školy představující protiváhu funkce ředitele školy. Významnou změnu pro fungování*

¹ ŠERÁK, Michal. 2005. Zájmové vzdělávání dospělých. Praha: Nakladatelství MJF, 2005. ISBN 80-86284-55-7, str. 98-101

řízení a správy vzdělávacího systému představovala reforma veřejné správy v roce 2000. Dnem 1. ledna 2001 byl zahájen proces přechodu „státních“ škol, předškolních a školských zařízení do působnosti krajů a k 31. 12. 2000 zanikly všechny školské úřady, jejich kompetence byly převedeny na kraje. Hlavní výsledky reformy veřejné správy ve školství spočívaly především v posílení role orgánů veřejné správy při rozhodování a řízení školství, především pak orgánů samosprávy. Role státu (MŠMT) se v důsledku této reformy zvýšila v oblasti koncepční a metodické směrem k orgánům vykonávajícím přenesenou státní správu v krajích i tzv. pověřených obcích. V důsledku této reformy se stal český školský systém jedním z nejvíce decentralizovaných školských systémů v Evropě.² Reforma státní správy odstartovala řadu změn, jak ve společnosti, tak v oblasti vzdělávání. Vzdělávání je natolik složitý jev, že se k němu dlouhodobě vyslovují různé společenské a humanitní vědní obory. Zásadní změnou pro oblast vzdělávání byl počátek kurikulární reformy, a především dokument z roku 2001 Bílá kniha – Národní program rozvoje vzdělávání v České Republice. Z hlediska historického vývoje, konkrétních etap a opěrných bodů lze chápat tento dokument jako podstatu kurikulární reformy. V úvodu Bílé knihy se tvůrci dokumentu vyjadřují k důvodu vzniku takto: „*Ministerstvo se touto koncepcí přihlásilo k zásadě, že rozvoj školství a všech dalších vzdělávacích institucí a aktivit, podílejících se na utváření národní vzdělanosti, se má v budoucnosti vyvozovat z obecně přijatého rámce vzdělávací politiky a jasně vymezených střednědobých a dlouhodobých záměrů, které mají být veřejně vyhlášeny v podobě závazného vládního dokumentu, tzv. „Bílé knihy“ – jak jsou obdobné texty strategického charakteru v některých zemích označovány.*“³ Dokument se zaměřuje na změny cílů, obsahu procesů řízení, diagnostiky a hodnocení vzdělávání, také rozvoje klíčových kompetencí, přípravu žáků na praxi (život v 21.st. – učící se společnost, společnost vědění, informační společnost). V roce 2004 byl přijat zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Se vznikem Bílé knihy byl v České Republice nastaven systém kurikulárních dokumentů, tzv. dvouúrovňové kurikulum. První úroveň byla úroveň státní. Na státní úrovni je nejzásadnějším

² <http://www.msmt.cz/file/8254?lang=1>

³ Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha. Praha: Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8

dokumentem Bílá kniha vymezující počáteční vzdělávání jako celek. V současnosti na Bílou knihu navazuje dokument Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR Strategie vzdělávací politiky 2020. Autoři dokumentu Strategie vzdělávací politiky 2020 popisují nutnost jejího vzniku takto:

„Navzdory dílčím pokrokům v různých oblastech nebyla splněna ani systematicky naplňována řada cílů deklarovaných v Národním programu rozvoje vzdělávání (Bílé knize) z roku 2001. V uplynulém období se postupně vytrácelo vědomí vazeb a souvislostí mezi jednotlivými součástmi vzdělávacího systému, jehož rozvoj nebyl dostatečně podložen dlouhodobou vizí a komplexní strategií a byl ovlivňován spíše izolovanými a nedostatečně provázanými řešeními. V důsledku toho vzrůstá nejistota, posilovaná v posledních letech poměrně nízkou předvídatelností kroků ministerstva i dalších tvůrců vzdělávací politiky, která rovněž oslabuje vzájemnou důvěru mezi jednotlivými aktéry ve vzdělávání. Předkládaná Strategie vychází z předpokladu, že pro další období je třeba stanovit omezené množství priorit, o jejichž dosažení by tvůrci vzdělávací politiky měli systematicky usilovat. Vzdělávací politika České republiky směřuje obecně k rozvoji vzdělávacího systému založeného na konceptu celoživotního učení, tak aby zodpovědně naplnila základní smysl vzdělávání: osobnostní rozvoj přispívající ke zvyšování kvality lidského života, udržování a rozvoj kultury jako soustavy sdílených hodnot, rozvoj aktivního občanství vytvářející předpoklady pro demokratické vládnutí a přípravu na pracovní uplatnění.“⁴

Vznikem Národního programu vzdělávání nastala potřeba vypracovat navazující Rámcové vzdělávací programy. Význam těchto programů je v dokumentech MŠMT popisován takto: *„Tyto programové dokumenty konkretizují obecné cíle vzdělávání, specifikují klíčové kompetence důležité pro rozvoj osobnosti žáků, vymezují věcné oblasti vzdělávání a jejich obsahy, charakterizují očekávané výsledky vzdělávání a stanovují rámce a pravidla pro tvorbu školních vzdělávacích programů, včetně učebních plánů. Na základě rámcových vzdělávacích programů a pravidel v nich stanovených si jednotlivé školy vytvářejí své realizační programové dokumenty – školní vzdělávací programy. Dosud (ke 31. 12. 2012) byly vydány rámcové vzdělávací programy pro předškolní vzdělávání, pro základní vzdělávání (včetně programu pro základní školu speciální), pro 284 oborů středního*

⁴ http://www.msmt.cz/uploads/Strategie_2020_web.pdf

vzdělávání, včetně konzervatoří, pro jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky a pro základní umělecké školy. ⁵ Z výše uvedené citace vyplývá, že státní úroveň kurikulární reformy v daném období neakceptuje potřebu vzdělávání se mimo formální proud vzdělávacího systému. Rámcové vzdělávací programy pro oblast neformálního vzdělávání nejsou dosud na státní úrovni stanoveny. Tento fakt nekoresponduje s požadavky kladenými na naši státní správu se vstupem do Evropské unie. Druhá úroveň kurikula je úroveň školní. Na této úrovni vznikají Školní vzdělávací programy, kde jsou metodickými materiály pro jejich vznik rámcové vzdělávací programy. Dle školních vzdělávacích programů se uskutečňuje vzdělávání na jednotlivých školách. Zde se již jedná o konkrétní realizaci rámcových vzdělávacích programů pro dané obory v praxi. Závaznými částmi školních vzdělávacích programů jsou identifikační údaje, charakteristika školy, školní vzdělávací program, učební plány, učební osnovy, cíle vzdělávání, hodnocení žáků, a tak dále.

Konkrétní formální podobu školního vzdělávacího programu stanovuje zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), obsah vytváří každá škola na základě místních podmínek a dalších souvislostí s přihlédnutím k obecnému obsahu rámcového vzdělávacího programu. Z výše uvedeného vyplývá, že pro oblast zájmového vzdělávání nejsou dosud na státní úrovni kurikula stanoveny rámcové vzdělávací programy. Oblast zájmového vzdělávání je natolik specifická, především z pohledu měnící se společenské poptávky a nabídky organizací poskytujících toto vzdělávání, že není možné celou tuto oblast obsáhnout v jednom dlouhodobém rámci.

V souvislosti se vstupem České republiky do Evropské unie dochází k potřebě rozvíjet především lidské zdroje. Také otázky mobility osob vyvolávají potřebu rozvoje nových kompetencí, například znalosti cizích jazyků. Lidé jsou každodenně konfrontováni s novými informacemi, které musí umět vyhodnotit a naučit se s nimi pracovat. Zdůrazňovanou prioritou znalostní společnosti je schopnost člověka přetvořit informaci ve znalost, což znamená celoživotní učení se. Právě tato nutnost učit se kontinuálně po dobu celého života vytváří tlak na změny vzdělávacího systému. V případě ideálního modelu

⁵ <http://www.nuv.cz/cinnosti/kurikulum-vseobecne-a-odborne-vzdelavani-a-evaluace/ramcove-vzdelavaci-programy>

vzdělávacího prostředí by informace byly podávány člověku kontinuálně v různých vzájemně se prolínajících rovinách vzdělávacího systému, přičemž všechny tyto roviny by působily na člověka v kontextu. Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) již v roce 2000 definovala učení se po celý život takto: *"Učení pod tímto úhlem pohledu spojuje individuální i společenský rozvoj ve všech směrech i prostředích - v rámci formalizovaném, tedy ve školských institucích, v zařízeních odborné přípravy, terciárním vzdělávání, vzdělávání dospělých a také v prostředí neformálním, tedy doma, v práci a v jiných společenských celcích. Jedná se o systémový přístup, zaměřuje se na standardy vědomostí a dovedností, které platí pro všechny, bez ohledu na věk. Zdůrazňuje potřebu všechny děti od nejútlejšího věku připravovat a motivovat k učení po celý život a koordinovat snahy o zajištění příslušných možností pro všechny dospělé, ať zaměstnané či nezaměstnané, kteří se potřebují rekvalifikovat, případně postoupí na vyšší kvalifikační stupeň."*⁶ Změny ve společnosti ovlivnily také oblast regionálního školství. Neformální vzdělávání bylo po roce 1989 spíše okrajovou oblastí z pohledu tehdejších změn celého vzdělávacího systému. Za oficiální dokument použitelný v praxi, lze považovat dokument z roku 2011 Memorandum o podpoře uznávání výsledků neformálního vzdělávání při práci s dětmi a mládeží, který byl výstupem Konference o uznávání neformálního vzdělávání konané v listopadu 2011. Vznikem tohoto dokumentu se již v roce 2011 oficiálně otevřela možnost v budoucnosti uznávat výsledky vzdělávání z této oblasti a podpořit v účastnících neformálního vzdělávání určitou vnitřní, osobní motivaci k celoživotnímu učení se. Zájmové vzdělávání bylo již v roce 2004 vznikem nového školského zákona a vyhláškou č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání legislativně ukotveno. V oblasti regionálního školství stále ještě není správně chápán princip celoživotního učení a zájmové vzdělávání není chápáno jako jedna ze součástí neformálního vzdělávání. Tyto dva pojmy jsou chápány odděleně. Znamená to, že v praxi je neformální vzdělávání chápáno jako činnost nestátních neziskových organizací, profesních kurzů, spolků, tělovýchovných jednot a podobně. Zájmové vzdělávání v regionu je v postavení organizací ukotvených v zákoně. Tedy z pohledu zákona stát garantuje občanům poskytovat toto vzdělávání, ale lze je nahradit neformálním vzděláváním. Organizace poskytující zájmové vzdělávání stále od roku 2011

⁶ Wikipedia : the free encyclopedia [online]. St. Peterburg (Florida): Wikimedia Foundation, 2001. Dostupné na WWW: <<http://cs.wikipedia.org>>.

řeší potřebu legislativně ukotvit otázky uznávání vzdělávání, formu výstupů, financování. Pro zájmové vzdělávání nejsou zpracovány rámcové vzdělávací programy, ale kvalitu vzdělávání posuzuje Česká školská inspekce. Organizace zájmového vzdělávání tedy zpracovávají Školní vzdělávací programy dle vlastních podkladů dobré praxe. Úroveň školních vzdělávacích programů se však liší. Aktuálnost tématu neformálního vzdělávání je patrná také na úrovni evropských států. Ministři školství členských států Evropské unie přijali na jednání Rady pro vzdělávání, mládež, kulturu a sport v listopadu 2012 dokument s názvem Doporučení Rady o uznávání neformálního vzdělávání a informálního učení. Tento dokument mapuje vývoj celé oblasti neformálního vzdělávání v jednáních evropských orgánů, současně formuluje hlavní cíl a záměr celého dokumentu a ukládá členským státům Evropské unie následující úkol: *„S cílem nabídnout jednotlivcům možnost prokázat, co se naučili mimo rámec formálního vzdělávání a odborné přípravy – včetně zkušeností získaných mobilitou – a využít tohoto učení v zájmu své profesní dráhy a dalšího učení, by členské státy s náležitým ohledem na zásadu subsidiarity měly:*

- 1) *Mít nejpozději v roce 2018 – podle okolností a zvláštních podmínek jednotlivých států a jak považují za vhodné – fungující režim uznávání neformálního a informálního učení, který jednotlivcům umožní: a) dosáhnout uznání znalostí, dovedností a kompetencí, které si osvojili prostřednictvím neformálního a informálního učení a případně i prostřednictvím otevřených vzdělávacích zdrojů;⁷*

Kurikulární reforma byla původně zamýšlena jako změna vzdělávacího systému České Republiky v oblasti obsahu, cílů a kvality vzdělávání. Následný celospolečenský vývoj ve světě ukázal další dimenze, které nelze v rámci reformy vzdělávacího systému pominout. Jednou z těchto dimenzí je právě oblast celoživotního vzdělávání se občanů, jehož nedílnou součástí je zájmové vzdělávání. Zájmové vzdělávání není v současné době chápáno jako hlavní vzdělávací proud vzdělávacího systému České Republiky, avšak vývoj společnosti nasvědčuje tomu, že v budoucnu se může tato situace změnit v závislosti na potřebách občanů členských států Evropské unie.

⁷ Úřední věstník evropské unie, dostupné na www.eur-lex.europa.eu

4. Zájmové vzdělávání

V této kapitole se zaměřuji na konkrétní vzdělávací oblast resortu školství a jeho postavení a chápání v rámci vzdělávacího systému České Republiky.

4.1 Definice

Jednoznačně definovat pojem zájmové vzdělávání v souvislosti s historií vývoje této oblasti vzdělávacího systému je velmi obtížné. Z hlediska obsahu vzdělávání se jedná o velmi širokou oblast zahrnující vzdělávání mimo hlavní proud. Pro zájmové vzdělávání dosud neexistují jednotné rámcové vzdělávací programy a organizace poskytující tento typ vzdělávání zpravidla pracují na základě nabídky a poptávky. Z toho důvodu v této kapitole cituji a ve své práci se zabývám organizacemi, které jsou zapsány v Rejstříku škol a školských zařízení a vzdělávání poskytují na základě zákona č.561/ 2004 Sb., školský zákon.

V současné době je zájmové vzdělávání v právních dokumentech ČR definováno takto: *„Zájmové vzdělávání stejně jako neformální vzdělávání tvoří nedílnou součást v procesu celoživotního učení. Zájmové vzdělávání je právně ukotveno v zákoně č.561/2004 sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) a je zde definováno v § 111 jako vzdělávání poskytující účastníkům naplnění volného času zájmovou činností se zaměřením na různé oblasti. Zájmové vzdělávání jednoznačně napomáhá naplňovat vzdělávací cíle stanovené školským zákonem. Zájmové vzdělávání neposkytuje stupeň vzdělání, zabývá se však aktivitami potřebnými pro rozvoj osobnosti, kompenzuje jednostrannou zátěž ze školy, zajišťuje duševní hygienu, má funkci výchovnou, vzdělávací, kulturní, preventivní, zdravotní (relaxační a regenerační), sociální a preventivní, rozvíjí schopnosti, znalosti, dovednosti, talent, upevňuje sociální vztahy.“⁸*

Zájmové vzdělávání z hlediska výkladu pojmů můžeme rozdělit na výklad pojmu zájem a dále na výklad pojmu vzdělávání. Autor Nakonečný ve své publikaci charakterizuje zájem takto: *„Zájem lze charakterizovat jako afektivně založený vztah, jehož podstatným znakem je výběrová a trvalejší pohotovost pozornosti vůči určitým objektům. Základem je afektivní zaujetí k poznávání něčeho, spojené se zálibou zabývat se určitým předmětem jako*

⁸ <http://www.msmt.cz/mladez/zajmove-vzdelavani-1>

objektem poznání (např. zájem o přírodu nebo o historii). Je to zabývání se něčím, co vyvolává hluboké zaujetí. Předmět zájmu je pokládán za něco důležitého a zabývání se jím je preferováno před ostatními aktivitami. Zájem je spojen s vynakládáním úsilí, času a peněz.“⁹ Jestliže se zaměříme na výklad pojmu vzdělávání především ve spojitosti se zájmovým vzděláváním, můžeme v odborné literatuře najít tento výklad: „Hovoříme-li o zájmovém vzdělávání, je ještě třeba si uvědomit, že za vzdělávání lze považovat jenom takové činnosti, které jsou speciálně plánované a organizované a zaměřují se k dlouhodobějším cílům. Jde tedy o dlouhodobě trvajících, periodické, záměrné a systematické učení, jehož účastníci si uvědomují požadavky, které pro ně z účasti vyplývají. Je proto zapotřebí určitá úroveň motivace a jisté volní úsilí. Výsledkem je pak rozšíření informací, dovedností nebo změny ve způsobu myšlení.“¹⁰

Zájmové vzdělávání je pak výstižně charakterizováno v Bílé knize (Národní program rozvoje vzdělávání v ČR) jako „...souhrn výchovně vzdělávacích, poznávacích, rekreačních a dalších systematických, ale i jednorázových činností a aktivit, směřujících k účelnému a efektivnímu naplnění volného času a umožňujících získat vědomosti a dovednosti mimo organizovanou ... výuku. Plní funkci výchovnou, vzdělávací, kulturní, zdravotní (regenerační a relaxační), sociální a preventivní. Vede účastníky k seberealizaci a sebepoznávání, objevování vlastních schopností a jejich rozvíjení. Tím se podílí na kultivaci osobnosti, na rozvoji talentů a vede k vytváření a utužování sociálních vztahů a vazeb.“¹¹ Z odborných publikací lze obecně pozorovat charakteristické rysy zájmového vzdělávání, prolínající se všemi definicemi. Zájmové vzdělávání především vede k uspokojování zájmů jednotlivce a je souhrnem systematických i jednorázových činností jak výchovně vzdělávacích, tak poznávacích a rekreačních. Hlavními rysy zájmového vzdělávání je dobrovolnost, zájem, vlastní aktivita, uspokojení potřeby, možnost výběru.

⁹ NAKONEČNÝ, Milan. Encyklopedie obecné psychologie. 2., rozš. vyd., v Akademii vyd. 1. (1. vyd. v nakl. Vodnář pod náz. Lexikon psychologie). Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0625-7, str. 421

¹⁰ VYMAZAL, Jiří. Mimoškolská výchova a vzdělávání dospělých a její institucionální systém v ČSR. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-7066-104-6, str. 10

¹¹ Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha. Praha: Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8

Národní program rozvoje vzdělávání v ČR definuje funkce zájmového vzdělávání vzhledem k dalšímu směřování společnosti ke společnosti znalostní. V odborné literatuře však autoři popisují funkce zájmového vzdělávání podrobněji jako funkce:

„• *světonázorová (orientace v pochopení světa a postavení jedince v něm)*

- *všeobecně vzdělávací (rozšiřování a aktualizace poznatků v různých oblastech)*
- *sociálně adaptační (formování k zvládnutí sociálních rolí, navazování sociálních vztahů a dodržování norem chování)*
- *sociálně integrační a kontrolní (předávání a vytváření systému hodnot k posilování soudržnosti, integrace lidí do společnosti)*
- *kompenzační (překonání jednostrannosti a nedostatků výchovy, případně jednostranného pracovního vytížení a omezení prostoru pro seberealizaci)*
- *popularizační (šíření poznatků, stimulace k dalšímu vzdělávání)*
- *propagandistická (formování postoje jedince k aktuálním problémům)*
- *kvalifikační (rozvíjení schopností, prohlubování znalostí a dovedností nutných k zvládnutí pracovních rolí)*
- *ekonomická (všestranným rozvojem osobnosti přispívat k ekonomické efektivitě)*
- *konzervační (uchovávání sociálních a kulturních hodnot, zachování kontinuity a identity společnosti)*
- *aktualizační, inovační (aktualizování a překonávání již dříve získaných zastaralých poznatků)*
- *relaxační (včetně relaxačního působení umění, velkou roli zde hrají emoce)*
- *regenerační*
- *profylaktická (hodnotné naplnění volného času, překonání monotónnosti, nudy a stereotypu)*
- *seberealizační*
- *komunikativní či afiliační (vzájemný styk mezi jedinci na základě společných zájmů, rozšiřování okruhu známých)*
- *expresivní (např. umělecké aktivity, realizace charitativní činnosti a zálib)“¹²*

¹² ŠERÁK, Michal. Zájmové vzdělávání dospělých. Praha: KAPŘ a MJF, 2005. ISBN 80-86284-55-7, str. 73-74

VYMAZAL, Jiří. Mimoškolská výchova a vzdělávání dospělých a její institucionální systém v ČSR. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-7066-104-6, str. 12

4.2 Teoretická a programová východiska

Do roku 2004 bylo školství v ČR definováno zákonem č. 29/1984 Sb., který upravoval oblast základního a středního školství a zákonem č. 76/1978 Sb. zákon o školských zařízeních. Po roce 1989 v tzv. porevoluční době docházelo k mnoha novelizacím a návrhům na změny školského zákona. Pojem zájmového vzdělávání se do roku 2004 v oficiálních školských dokumentech nevyskytuje. Do roku 2004 zájmové vzdělávání definováno v §17 zákona č. 76/1978 Sb. zákon o školských zařízeních jako výchova mimo vyučování takto: „Školská výchovná zařízení pro výchovu mimo vyučování (1) Výchova mimo vyučování je součástí péče o výchovu a vzdělávání; organizují ji školy a školská výchovná zařízení pro výchovu mimo vyučování. (2) Školskými výchovnými zařízeními pro výchovu mimo vyučování jsou střediska pro volný čas dětí a mládeže, školní družina, školní klub, školní knihovna a domov mládeže.“¹³

V roce 1989 došlo z hlediska historického vývoje České republiky k významné změně. 17. listopadu 1989 proběhla tzv. sametová revoluce, která zapříčinila změnu politické orientace státu. Po pádu komunistického režimu došlo jak ke změně historického vývoje státu ale také státní správy. 28. března 1990 zaniká československá socialistická republika a dochází ke vzniku české a slovenské federativní republiky. Následně v roce 1992 dochází k rozdělení státu na samostatnou Českou a Slovenskou republiku. V souvislosti s těmito celospolečenskými změnami dochází také ke změně vývoje vzdělávání. Změny politického režimu se promítají do školské správy a celkového pohledu na vývoj vzdělávání. Dochází k postupným změnám tzv. transformacím celého školského systému. Významným krokem bylo přijetí zákona č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství dne 13.12.1990 a vydání školského zákona. Školský zákon vydaný v roce 1990 prodělal v průběhu let řadu novel až do současné podoby zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělání (školský zákon). Při zkoumání historického vývoje odborného termínu zájmové vzdělávání je třeba vycházet z dostupných materiálů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. V dokumentu Zpráva o vývoji českého školství od listopadu 1989 (v oblasti regionálního školství) Č. j.: 25461/2009-20 je uvedeno:

¹³ <https://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/>

„1994 Formování vzdělávací politiky probíhalo v letech 1990-1995 ve vzájemném vztahu s vývojem sociálně-ekonomického prostředí. Významnou roli také sehrál příliv zahraničních zkušeností a řada doporučení významných mezinárodních institucí. Prvním oficiálním rozpracováním programového prohlášení vlády ČR z července 1992 se stal dokument „Kvalita a odpovědnost“ zpracovaný MŠMT v roce 1994. Dokument formuloval vzdělávací politiku MŠMT, určoval hlavní směry a cesty uskutečňování a vymezoval nejdůležitější nástroje, o které se hodlá opírat. Při zpracování vycházelo MŠMT z představy o poslání vzdělávací soustavy a o významu vzdělání pro společnost i jedince. Formulování tohoto dokumentu rozčlenilo polistopadové období z hlediska vývoje vzdělávací politiky na dvě základní etapy:

- etapu základních koncepčních změn (1990-1993),
- etapu zahájení aktivní vzdělávací politiky (od r. 1994).

2001 V celonárodní diskusi, která na základě tohoto dokumentu následovala, směřovalo úsilí školské veřejnosti k vytvoření materiálu, který by nastínil budoucí rozvoj školství a všech dalších vzdělávacích institucí a aktivit, podílejících se na utváření národní vzdělanosti. Současně měl vymezit cíle, ke kterým by měla činnost škol a školských zařízení směřovat, a mechanismy, kterými uvedených cílů dosáhnout. Tímto závazným dokumentem se stal v roce 2001 „**Národní program rozvoje vzdělávání v České republice (tzv. Bílá kniha)**“. Tento dokument zdůvodňuje nezbytnost změn, stanoví cíle dalšího vývoje vzdělávací politiky, analyzuje a hodnotí jednotlivé oblasti vzdělávací soustavy a formuluje hlavní koncepční linie rozhodující pro její další rozvoj. Bílá kniha je následně realizována prostřednictvím **dlohodobých záměrů vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy jak na republikové, tak na krajské úrovni.** „¹⁴

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice je strategickým dokumentem, který se poprvé po roce 1989 zabývá problematikou celoživotního učení se. Tento strategický dokument navazuje na odborné diskuze v dokumentech a zprávách na mezinárodní i české úrovni, probíhajících již od 90.let 20. století. Vzdělávání je zde chápáno jako celoživotní

¹⁴ www.msmt.cz/file/10376_1_1/download/

proces a součinnost tří složek na úrovni formální, neformální a informální. Pojetí Evropské komise a Rady Evropy definuje vzdělávací systém jako prolínání tří složek. Formální, neformální a informální vzdělávání se navzájem propojuje v jeden systém celoživotního učení se. **Formální vzdělávání** v tomto pojetí vztahuje ke strukturovanému vzdělávacímu systému, který zahrnuje všechny školy od základních až po univerzity, včetně specializovaných programů odborného a profesního výcviku. **Neformální vzdělávání** vztahuje ke všem plánovaným programům osobního a sociálního vzdělávání mladých lidí určených k rozvíjení celé řady dovedností a kompetencí mimo rámec formálního vzdělávacího kurikula. Informální vzdělávání vztahuje k průběhu celého života, ve kterém si každý jednatel osvojuje určité postoje, hodnoty, dovednosti a znalosti, pod vlivem různých vzdělávacích zdrojů ve svém okolí i z každodenní zkušenosti (domov, média, práce, veřejnost atd.)

Tato nová skutečnost vychází z reálné potřeby rozvoje lidských zdrojů v rámci všech členských států Evropské unie. Výchova mimo vyučování začíná být chápána jako neformální vzdělávání. Instituce a organizace poskytující neformální vzdělávání se stávají, díky tomuto vývoji ve společnosti, školskými zařízeními poskytujícími zájmové vzdělávání.

Pojem neformální vzdělávání popisuje článek zveřejněný v bulletinu Eurokompas v dubnu 2007 následovně: „*Možná že jste se již dříve setkali s pojmy formální a neformální vzdělávání v různých souvislostech a všimli jste si, že jejich užívání je velmi moderní, ale jejich výklad není vždy stejný. Proč? Toto dělení vzdělávání je relativně nový a stále se vyvíjející koncept, který se setkává v různých zemích Evropy s více či méně vřelým přijetím. Dalším důvodem nejednotného chápání v České republice může být i problematika překladatelská. Jako v mnoha jiných oborech i zde se potýkáme s problémem doslovného překladu terminologie z angličtiny (non-formal, in-formal, formal education), pro kterou čeština těžko hledá odpovídající ekvivalenty.*“¹⁵

Tradiční formální vzdělávání se od vzdělávání neformálního liší především motivací každého člověka. Potřeba člověka reagovat na změny ve společnosti, na nové informace a smysluplné trávení volného času jsou základními motivačními prvky celoživotního

¹⁵ DOČEKALOVÁ, Jolana, bulletin Eurokompas, duben 2007

vzdělávání a učení se. V této oblasti vzdělávání člověka má zájmové vzdělávání jedinečnou a nenahraditelnou roli.

Jde-li o zájmové vzdělávání, předpokládá se především zájem ze strany účastníka toto vzdělávání podstoupit. Odborná literatura popisuje zájmové vzdělávání takto: „*Termín „zájmové vzdělávání“ je odvozen, jak je patrné, od slova zájem. Zájem lze charakterizovat jako afektivně založený vztah, jehož podstatným znakem je výběrová a trvalejší pohotovost pozornosti vůči určitým objektům. Základem je afektivní zaujetí k poznávání něčeho, spojené se zálibou zabývat se určitým předmětem jako objektem poznání (např. zájem o přírodu nebo o historii). Je to zabývání se něčím, co vyvolává hluboké zaujetí. Předmět zájmu je pokládán za něco důležitého a zabývání se jím je preferováno před ostatními aktivitami. Zájem je spojen s vynakládáním úsilí, času a peněz.*“¹⁶

V průběhu let 1990 – 2001 dochází v rámci teoretických východisek k formulování a definování pojmů. Přesné definování pojmů neformální a zájmové vzdělávání a zakotvení těchto pojmů do legislativních rámců je znatelné především v letech 2001 – 2009. Následující období je v rámci vzdělávacího systému obdobím procesů spojených s uznáváním neformálního vzdělávání. Nejde tedy pouze o to, definovat vzdělávací systém v kontextu celoživotního učení se, ale především je třeba procesně a legislativně ukotvit neformální vzdělávání jako další uznatelnou část vzdělávacího procesu člověka. Období let 2009 až dosud je zaměřeno právě na definování podmínek, za kterých lze neformální vzdělávání uznávat. Je to velmi dlouhodobý proces, který je v rámci členských států Evropské unie podporovanou především Radou pro vzdělávání, mládež, kulturu a sport Evropské unie. Z tohoto úhlu pohledu dostává neformální vzdělávání, ale také jeho součást zájmové vzdělávání nový rozměr. Historická role neformálního vzdělávání se mění. V případě, že dojde k realizaci záměrů Rady pro vzdělávání, mládež, kulturu a sport Evropské unie dojde v roce 2018 dalším systémovým změnám týkajícím se možností uznávání dalších rozšíření kvalifikací občanů České republiky. S těmito změnami souvisí zpracování řady nových dokumentů, kdy jedním ze zásadních je Národní soustava kvalifikací. „*Národní soustava kvalifikací popisuje, co je potřeba umět pro výkon povolání*

¹⁶ NAKONEČNÝ, Milan. Encyklopedie obecné psychologie. 2., rozš. vyd., v Akademii vyd. 1. (1. vyd. v nakl. Vodňář pod náz. Lexikon psychologie). Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0625-7, str. 421

*anebo jejich části, tj. dílčí pracovní činnosti. Je to státem garantovaný celorepublikový systém budovaný na reálných požadavcích na výkon činností v rámci jednotlivých povolání a pracovních pozic. NSK definuje požadavky na odborné způsobilosti jednotlivých kvalifikací bez ohledu na způsob jejich získání. Tvoří spojovací systémový rámec pro počáteční a další vzdělávání a zároveň umožňuje srovnání našich národních kvalifikací s kvalifikacemi stanovenými a popsány v jiných evropských státech.*¹⁷

Od roku 2006, kdy vešel v platnost zákon č. 179/2006 Sb., o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání stále probíhá proces implementace ustanovení této legislativní normy do praxe. Z hlediska zájmového vzdělávání není dosud propracován systém akreditace vzdělávání probíhajícího v pravidelné formě činnosti těchto organizací. Spolupráce například s Úřady práce není dopracována. Z hlediska cílových skupin zájmového vzdělávání je tento proces příliš zdlouhavý a v průběhu let je zájem o neformální vzdělávání u lidí směřován především na rekvalifikační kurzy nabízené například Úřady práce. V tuto chvíli se již nejedná o prvotní zájem ze strany účastníka kurzu, ale spíše o státem řízené směřování zájemců do oblastí, které jsou v rámci zajištění pracovní síly v problematických odvětví nedostatkové. Otázky zabývající se neformálním a zájmovým vzděláváním jsou v souvislosti s vývojem společnosti velmi aktuální a řešení této problematiky probíhá již od roku 1990. Po zániku Československa 31.12.1992 začala nově vzniklá Česká republika pracovat na procesech spojených se vstupem do Evropské unie. V roce 1996 podává Česká republika žádost o vstup do Evropské unie a v roce 2004 se stává členem Evropské unie. Všechny tyto historické události měly pochopitelně také velký vliv na vývoj školství, budování nového vzdělávacího systému a směřování vzdělávání především do oblasti rozvoje lidských zdrojů.

4.3 Nabídka organizací poskytujících zájmové vzdělávání v regionu

Vzdělávací systém ČR postupně v průběhu let, a na základě potřeb vývoje společnosti, reaguje na potřebu celoživotního učení se. Jde o systém založený nejen na získávání kompetencí pouze v hlavním vzdělávacím proudu, ale také v neformálním a informálním vzdělávání se. Hlavním problémem v realizaci takto nastaveného systému je dosud nedořešená otázka uznávání výsledků získaných v neformálním a informálním vzdělávání

¹⁷ <http://www.nuv.cz/nsk2/realizace-projektu-1>

a také otázky kvality poskytovaného vzdělávání, oprávnění a kompetence organizací, které toto vzdělávání poskytují. V této kapitole jsem se snažil soustředit na organizace, které poskytují zájmové vzdělávání na základě zákona č.561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) a vyhlášky.74/2005 Sb. Institucí poskytujících zájmové vzdělávání je v regionu, který je dále předmětem výzkumu, velké množství. Nabídka institucí zahrnuje jak kurzy pro dospělé, v rámci profesního vzdělávání, tak řadu neziskových organizací, zaměřených například pouze na sport, turistiku, přírodu a podobně. V průběhu 90. let 20. století vznikala řada organizací na základě poptávky společnosti a ve chvíli, kdy tento zájem opadl, organizace zanikaly. Stabilním prvkem v tomto systému jsou právě organizace, zřizované na základě zákonů a vyhlášek. Především organizace registrované v Rejstříku škol a školských zařízeních MŠMT jsou nejstabilnějšími poskytovateli zájmového vzdělávání v rámci neformálního vzdělávání. Kvalita poskytovaného vzdělávání v takto zřízených organizacích je garantována jak legislativními dokumenty, tak dohledem České školské inspekce. Pro objasnění vývoje celé situace je velmi zajímavý názor zveřejněný v publikaci *Zájmové vzdělávání dospělých*, vydané v roce 2005: „*V současné době u nás neexistuje žádný organizovaný a vnitřně provázaný systém zájmového vzdělávání. Existuje sice široká nabídka různých kurzů a dalších aktivit, ale celá tato oblast je roztržena do nepropojených a izolovaných segmentů, kde nefunguje návaznost a spolupráce. Kvalita i ceny poskytovaných služeb jsou rozdílné. Srovnání nabídky jednotlivých institucí je nesnadné, protože chybí ucelený informační systém. Problémem je i nerovnoměrné rozprostření nabídky kulturních akcí a koncentrace institucí do regionálních center a větších aglomerací. Neexistuje ani žádný platný zákon, který by se problematikou zájmového vzdělávání dospělých samostatně zabýval.*“¹⁸ V *Pedagogické encyklopedii*, vydané v roce 2009, autor popisuje typy organizací poskytujících zájmové vzdělávání následovně: „*Institucemi neformálního vzdělávání rozumíme agentury, soukromé firmy nebo neziskové organizace, které poskytují organizované vzdělávání, jež nevede k dosažení stupně vzdělání. Nabídka institucí neformálního vzdělávání směřuje především po ukončení počátečního formálního vzdělávání, kde vyplňuje prostor mezi formálním vzděláváním a*

¹⁸ ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: KAPŘ a MJF, 2005. ISBN 80-86284-55-7, str. 99-110

spontánním učením prostřednictvím zkušeností. Toto vzdělávání pokrývá větší část vzdělávacích potřeb dospělých. “¹⁹ V posledních deseti letech se v rámci regionů uvažuje o zřizování komunitních center, která by s podporou státu sjednocovala právě oblast neformálního vzdělávání. Vznikají místní akční skupiny, které mapují jak potřeby společnosti, regionu a lidí, v regionu žijících, tak potřeby organizací tento typ vzdělávání poskytujících. Je zde patrná určitá snaha o komplexní působení vzdělávacích institucí v rámci regionů. „Síť vzdělávacích institucí, ať už formálních nebo neformálních, svým rozsahem rovnoměrně pokrývá celé území ORP. Z urbanistického hlediska je patrné, že nejhustější síť vzdělávacích institucí se nachází ve městech, řidší potom ve venkovských oblastech a okrajových částech území. Vzhledem k poměrně malým vzdálenostem mezi jednotlivými obcemi však není nepřekonatelnou překážkou za vzděláváním dojíždět, nebo v případě zájmu ze strany veřejnosti rozšiřovat služby jednotlivých institucí formou detašovaných pracovišť. Síť vzdělávacích zařízení na území ORP prokazuje mimořádnou stabilitu. Za posledních 15 let tu došlo jen k marginálním změnám v počtu formálních vzdělávacích institucí a jejich organizačních součástech. Z hlediska neformálního vzdělávání je rovněž patrný spíše pozvolný pohyb v počtu aktivně se podílejících aktérů.“²⁰

¹⁹ PRŮCHA, Jan, ed. Pedagogická encyklopedie. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2

²⁰ Místní akční plán rozvoje vzdělávání na území ORP Blansko

5. Shrnutí teoretické části

Vzdělávací politika České Republiky prošla v období po roce 1989 doslova revolucí. Kurikulární reforma ve svém obsahu postihla všechny oblasti vzdělávacího systému. Tvorba nových dokumentů, změny zákonů, vyhlášek a nařízení se v posledních 20 letech stala každoročním tématem všech občanů. Časté změny základních právních dokumentů, ale také časté změny na pozici ministra školství nevedou k úplnému naplnění počátečních cílů reformy. Oproti tomu vnější svět s jeho požadavky jde dopředu rychlejším tempem. Je zřejmé, že vzdělávací politika České Republiky je nastavena správným směrem, avšak požadavky společnosti na vzdělanost rostou velice rychle a vzdělávací systém se jim v průběhu let těžko přizpůsobuje. Zájmové vzdělávání je oblast, jež je svým obsahem uzpůsobena pružně reagovat na změny v poptávce po vzdělávání. Tato oblast vzdělávání je pro účastníky stále více atraktivní především formami a způsoby, jakými informace dostávají. Zájmové vzdělávání je založeno na vlastním osobním prožitku a zážitku z dané činnosti a osobní zkušeností s činností. Tento způsob učení se, je dle mého názoru, v současné době nejpoužitelnější v praxi. Pedagogika volného času získává stále větší význam pro rozvoj společnosti a osobnosti jedince.

II Výzkumná část

6 Metodologie výzkumu

Výzkumná část je pokračování části teoretické formou výzkumného šetření. Ve výzkumné části popisují metodologický rámec výzkumného šetření. První část pojednává o volbě strategie a průběhů fází výzkumu. Následně pokračují v jednotlivých kapitolách popisem konceptu a rámce výzkumného šetření, volby vzorku, kritérií výběru. Zabývám se také popisem způsobu zpracování získaných dat a celkovým vyhodnocením výzkumného šetření.

6.1 Strategie výzkumného šetření

Volba strategie výzkumného šetření vycházela z tématu bakalářské práce a z hlavní výzkumné otázky. Kritériem byl co nejvěrnější popis zkoumané tematiky a získání informací od malého vzorku respondentů v delším časovém úseku. Ke shromáždění úplných informací, zaměřených na historické události, bylo nutné prostudovat rovněž historické dokumenty související se zkoumaným obdobím.

Strategii výzkumného šetření jsem stanovil, s ohledem na získávání dat a jejich vyhodnocení, do dvou fází. Prvním krokem byla přípravná fáze, která předcházela stanovení výzkumné metody a designu výzkumného šetření. Fáze provedení výzkumu navazuje na fázi přípravnou. Fáze provedení výzkumu je zakončena vyhodnocením výzkumu a formulací závěrů.

6.1.1 Přípravná fáze výzkumu

Předmětem výzkumu je objasnění a zjištění vývoje nabídky a poptávky v oblasti zájmového vzdělávání v předem stanoveném období, v předem stanovené lokalitě a organizacích (v tomto případě se jedná o tři vybrané Domy dětí a mládeže okresu Blansko).

Teoretickou přípravu jsem zařadil do přípravné fáze výzkumu v souvislosti se stanovením strategie výzkumného šetření. Studium odborné literatury související se zkoumanou problematikou neobsahovalo pouze odbornou literaturu pedagogického zaměření. Jednalo se o odbornou literaturu z oborů historie, především vývoj vzdělávání, ale také řada strategických dokumentů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, České školské inspekce a dokumentů s evropským přesahem.

Formulace cílů a výzkumných otázek vycházela v přípravné fázi výzkumu především ze stanovení hlavního cíle a hlavní výzkumné otázky. V přípravné fázi výzkumu, po prostudování teoretických materiálů, byly stanoveny dílčí cíle výzkumu jako rozpracování hlavního cíle výzkumu a dále pak stanovení dílčích výzkumných otázek. Dílčí výzkumné otázky rozpracovávají hlavní výzkumnou otázku a jsou provázány s otázkami k rozhovoru. Metodu kvalitativního výzkumu jsem zvolil s ohledem na koncepci výzkumného záměru. Při této volbě jsem vycházel z obecných cílů a hlavních přínosů zvolené metody. Autor Peter Gavora popisuje cíle kvalitativního výzkumu takto: „*Cieľom kvalitatívneho výskumu je totiž porozumieť ľuďom a udalostiam v ich živote. Kvalitatívni skúmatelia sa sústreďujú skôr na subjektívny svet osob, na ten, ktorý existuje v ich mysli. Na to je najlepším nástrojom skúmania vlastný úsudok a skúsenosti skúmateľa.*“²¹

Autor V. Trojan se k nevyváženosti metodologie vyjadřuje: „*V českém školství je „předotazníkováno“, přitom veliká část dat je získávána pomocí tohoto nástroje. Trend našich i zahraničních výzkumů jde kvalitativní cestou, která ovšem neznalému praktikovi výzkumně nepřipadá. Ano, i z důvodu jeho metodologické nedostatečnosti a neznalosti*“²²

Reliabilitu výzkumného šetření jsem založil na technice vytváření konzistentních otázek v rozhovoru, přepisu nahrávek rozhovorů a jejich kódování. Etické dimenze výzkumu, a zvláště jeho možné důsledky, jsou autory Švaříčkem a Šedovou popisovány následovně: „*Zvažovat důsledky svého výzkumu, zejména uveřejnění závěrů, by podle nás mělo patřit k náležitostí každého kvalitativního výzkumu, který zkoumá člověka a jeho působení.*“²³

V průběhu výzkumu a při zpracování výsledků výzkumu jsem dodržel všechna pravidla vedoucí k ochraně jak účastníků výzkumu, tak jejich organizací. Před zveřejněním dat výzkumu jsem účastníky výzkumu s těmito daty seznámil a nabídl jsem jim poskytnutí bakalářské práce k seznámení. Nahrávky rozhovorů jsme společně odsouhlasili a od všech účastníků výzkumu jsem obdržel souhlas s účastí ve výzkumu.

²¹ GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. 4., rozš. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2008. ISBN 978-80-223-2391-8, str. 190

²² TROJAN, Václav. Pedagogický proces a jeho řízení. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Řízení školy (Wolters Kluwer). ISBN 978-80-7478-539-9, str. 51

²³ ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEDOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6, 2007, str. 43

6.1.2 Realizace výzkumného šetření

Výzkumné šetření realizované metodou kvalitativního výzkumu probíhalo v předem stanovených fázích:

Fáze 1:	sběr dat	březen 2015–březen 2016
Fáze 2:	analýza dat	duben 2016–duben 2017
Fáze 3:	formulace závěrů výzkumného šetření	průběžně

6.2 Konceptuální rámec

Ve výzkumném šetření odpovídají respondenti na otázky, týkající se především vývoje a budoucího směru zájmového vzdělávání, které poskytují jimi řízené organizace. S otázkami vývoje poptávky a nabídky se pojí budoucnost organizací, které respondenti řídí. Jedná se o strukturované rozhovory, kde mým prvotním cílem autora bylo zjistit vývoj nabídky a poptávky na trhu volnočasových aktivit. V průběhu rozhovorů respondenti rekapituluji vývoj nabídky a poptávky od roku 1990, očekával jsem však další dimenze. Pro potřeby výzkumu jsem tyto dimenze nazval pracovně dimenzí profesní, sociální a osobní. Jednotlivé historické etapy vývoje nabídky a poptávky na vzdělávání ve volném čase kladly na respondenty řadu nových úkolů, které lze jen velmi obtížně v rozhovoru pominout. Strukturovaný rozhovor je výzkumnou metodou založenou na předem stanovených pravidlech, lze však očekávat určitou emoční zainteresovanost dotazovaných. Konceptuálně je tedy třeba předem připravit možné další kategorie a dimenze, které zpřesní výsledky výzkumného šetření. Rozhovor je určitou interpretací pocitů, událostí a získaných zkušeností. Po přečtení prepisů rozhovorů jsem našel shodné znaky u všech respondentů. Pro vyhodnocení rozhovorů jsem stanovil shodné jevy (kategorie). Jednotlivé kategorie vznikly za konkrétních podmínek a vykazovaly znaky stejného jednání respondentů (kódy). Ve všech rozhovorech lze vypořádat společné otázky týkající se budoucnosti organizací zájmového vzdělávání. Budeme v budoucnu žádanou službou pro veřejnost? Dovedeme si zajistit pevnou pozici na trhu volného času? Jsme dostatečně připraveni na změny, které nás čekají? Máme potřebné kompetence?

Prvotní výzkumný cíl se tedy v průběhu výzkumného šetření rozvinul a bylo třeba zkoumaný problém, tedy historický vývoj nabídky a poptávky druhu volnočasových aktivit u zkoumaných organizací, konfrontovat se studiem dostupných dokumentů.

Nově vzniklé dimenze a kategorie, generované v průběhu výzkumného šetření, jsou velmi zajímavým přínosem výzkumného šetření, ve kterém domnívám se, lze najít další možnosti pro následný výzkum.

6.3 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumného šetření je zmapovat vývoj nabídky a poptávky zájmového vzdělávání v letech 1990 – 2015 v okrese Blansko. Prostřednictvím zmapování vývoje nabídky a poptávky zájmového vzdělávání upozornit na problém vývoje významu zájmového vzdělávání v souvislosti s celoživotním učením se a potřebami veřejnosti v kontextu nutných úprav ve školské legislativě České republiky.

Dílčím cílem je konkrétně zaznamenat vývoj nabídky zájmového vzdělávání v organizacích respondentů výzkumného šetření.

Intelektuálním cílem je poukázat na skutečnost, že problematika využívání volného času je problematika týkající se budoucnosti vzdělávání v souvislosti se stále se zvyšujícím významem neformálního vzdělávání, tedy vzdělávání mimo hlavní vzdělávací proud.

Praktickým cílem je možnost využít výsledků výzkumu k upozornění na význam celoživotního učení se a zmapovat historický vývoj potřeby smysluplného trávení volného času.

Personálním cílem je snaha autora o přínos a prohloubení znalostí z problematiky neformálního vzdělávání.

6.4 Výzkumné otázky

Ve výzkumu jsem si stanovil hlavní výzkumnou otázku, která koresponduje s hlavním cílem práce.

Jak se vyvíjela nabídka zájmového vzdělávání v okrese Blansko v závislosti na poptávce?

Základní výzkumnou otázku jsem s ohledem na dílčí cíle doplnil o dílčí výzkumné otázky.

Jaký druh zájmového vzdělávání převažoval v okrese Blansko v letech 1990 – 2005?

Jaký druh zájmového vzdělávání po roce 2005 v okrese Blansko zanikl?

Jaké důvody vedly k zániku některých druhů zájmového vzdělávání po roce 2000?

Jaké trendy zájmového vzdělávání převažují od roku 2005 dosud?

6.5 Výzkumný vzorek

Popis pravidel výběru výzkumného vzorku lze nalézt v řadě odborných publikací. Autoři Švaříček a Šed'ová o vzorkování hovoří následovně:

„Vzorkování má v kvalitativním výzkumu jiná pravidla než ve výzkumu kvantitativním.

Cílem není, aby reprezentoval určitou populaci, ale určitý problém. Není tedy konstruován náhodně, ale teoreticky, záměrně jej vytváříme s ohledem na náš problém.

*To znamená, že se výběr případů odvozuje od toho, jak je definován náš výzkumný problém a naše výzkumné otázky.“*²⁴

Výběr vzorku jsem podřídil třem základním kritériím:

1. Lokalita: okres Blansko
2. Typ organizace – poskytuje zájmové vzdělávání a je příspěvkovou organizací dle zákona č. 561/2004 Sb. (školský zákon)
3. Délka pedagogické praxe ve zkoumaném oboru vzdělávání

Tab. 1 Výběr případů dle kritérií

	Kritérium 1	Kritérium 2	Kritérium 3
P1	Okres Blansko	DDM	30 let
P2	Okres Blansko	SVČ	20 let
P3	Okres Blansko	SVČ	et

Vzhledem k tomu, že se jedná o velmi konkrétní výzkumné šetření, je nutné najít určité shodné znaky u všech zkoumaných případů. Stanovením třech společných kritérií jsem se snažil najít spojení mezi všemi oslovenými respondenty. Současně bylo třeba najít respondenty, kteří jsou schopni posoudit vývoj, ve vztahu k výzkumné otázce, v historickém období 30 let vývoje zájmového vzdělávání. Zkoumanou oblastí je okres

²⁴ ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6, str. 72

Blansko se všemi jeho specifiky, a proto jsem hledal respondenty tak, aby pokryli co možná největší plochu regionu. Počet respondentů jsem tedy determinoval také s ohledem na plošné pokrytí zkoumané oblasti. Výzkumné šetření jsem zahájil s vědomím, že v případě nutnosti v průběhu šetření může dojít k rozšíření výzkumného vzorku o pamětníky, které budou například v rozhovorech respondenty doporučení. Důvěrnost (confidentiality) jsem jednotlivým případům zajistil přiřazením fiktivních jmen.

Případ 1 (P1) Božena (57 let)

Vysokoškolské vzdělání, pedagog volného času, ředitelka DDM

Případ 2 (P2) Anna (47 let)

Středoškolské vzdělání, pedagog volného času, ředitelka SVČ

Případ 3 (P3) Ilona (58let)

Vysokoškolské vzdělání, pedagog volného času, ředitelka DDM

Kvalitativní výzkum je založen na vztahu mezi výzkumníkem a zkoumaným případem, a proto jsem postupoval s maximálním možným ohledem na etická pravidla. Velkou roli při výzkumné šetření sehrála také moje osobní znalost všech zúčastněných a znalost terénu, ve kterém výzkum probíhal.

6.6 Výzkumný terén

Terén, ve kterém výzkum probíhal a můj vstup do zkoumaného terénu, byl pro kvalitativní výzkum zásadní. Výzkumné šetření probíhalo formou rozhovorů s jednotlivými případy v jejich přirozeném a důvěrně známém prostředí. Dále bylo třeba prozkoumat historickou dokumentaci dotvrzující výpovědi respondentů. Tato dochovaná historická dokumentace se vztahovala vždy ke konkrétní oblasti, ve které zkoumané případy působí. Vstup do terénu mi ulehčil fakt, že působím ve stejné oblasti vzdělávání jako respondenti výzkumu a jsme v oboru zájmového vzdělávání kolegové. Do terénu jsem vždy vstupoval po předchozí dohodě s respondenty výzkumu a jednotlivé vstupy do terénu bylo třeba několikrát opakovat. Výzkum v terénu jsem uskutečnil s cílem prostudovat historickou dokumentaci jednotlivých DDM a SVČ jako doplnění informací získaných z rozhovorů s respondenty.

6.7 Výzkumné metody

Hlavní technikou sběru dat byl polo strukturovaný rozhovor s řediteli organizací, které poskytují zájmové vzdělávání v okrese Blansko. Jedná se techniku metody orální historie užívanou především v kvalitativním výzkumu ve společenských vědách, především v případech zkoumání historie vývoje jevů. S ohledem na cíl výzkumu, zkoumáme vývoj nabídky a poptávky v letech 1990 – 2015 v okrese Blansko, považují metodu a zvolenou techniku za adekvátní. Jde o určitý obraz minulosti popsany slovy účastníků výzkumu. Technika strukturovaného rozhovoru je v kvalitativním výzkumu nejčastěji používanou technikou. Umožňuje výzkum jak jednotlivých respondentů a jejich odpovědí, tak například celých skupin osob. Získaná data tak vykazují shodné znaky. Shodné znaky se dále zařazují do kategorií, které lze zobecnit tak, aby vedly k výsledkům výzkumu a výsledným doporučením. Jde zde o stejné pochopení jednání určité skupiny lidí v určité době a o porozumění pohledu jiných lidí na toto jednání. Hlavním cílem je zde samotný účastník rozhovoru a jeho osobité sdělení, jeho prožitky každodenních situací. Polo strukturovaný rozhovor vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek. Jedná se o narativní sběr dat, založený na vzájemné spolupráci dotazovaného a tazatele.

Otázkou vzájemné spolupráce se odborná literatura zabývá v kontextu s problémem určité neutralit, kdy je zdůrazňováno citlivé vedení rozhovoru. Autoři Švaříček a Šed'ová se k dané problematice vyjadřují: *“ Být neutrální je nemožné, protože si badatel vybírá téma, otázky a účastníky výzkumu podle svého zájmu, cílů výzkumu a možnosti. Vědec je aktivním činitelem procesu, vede rozhovor, pokládá otázky a v dobrých případech také rozhovor ukončuje. „*²⁵

6.7.1 Rozhovor

V případě tvorby otázek rozhovoru jsem vycházel ze znalosti zkoumaných subjektů a prostředí, ve kterém se pohybují. Otázky koncipované pro rozhovor jsem důsledně zvažoval s ohledem na znalost prostředí a osob. Po vydefinování otázek k rozhovoru jsem přistoupil k oslovení respondentů tím, že jsem je osobně navštívil a seznámil je s předmětem výzkumu. Vytypované případy jsem seznámil s principem důvěrnosti a

²⁵ ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6, str. 161

s otázkami, na které budou při výzkumném šetření odpovídat. Všichni mnou oslovení účastníci výzkumu s účastí ve výzkumu souhlasili a součástí nahrávek rozhovorů je jejich poučený souhlas. Rozhovory probíhaly vždy po předchozí telefonické domluvě a vždy v organizaci, kterou účastníci výzkumného šetření řídí. Chtěl jsem tím zajistit pro respondenty bezpečné prostředí s možností volby místa, kde bude rozhovor probíhat. Délka rozhovorů nepřesáhla 50 minut. Odpovědi na předem připravené otázky průběžně vyplynuly z rozhovoru a momentální situace a nálady respondenta. Často jsem přímé otázky nemusel pokládat. Rozhovor jsem se snažil co nejméně přerušovat a ovlivňovat ve snaze dát respondentům možnost se co nejotevřeněji vyjádřit. K občasnému nasměrování zpět k tématu výzkumu však logicky docházelo. Předpokládal jsem také situaci, kdy bude nutné doplnit otázky z rozhovoru o další upřesnění a již před zahájením výzkumného šetření jsem si s účastníky výzkumu dohodl možnost upřesnění informací prostřednictvím e - mailové korespondence, případně komunikace prostřednictvím komunikace Skype. Tuto možnost jsme však nevyužili. Všichni účastníci výzkumu projevíli zájem seznámit se s výsledkem výzkumu.

Seznam předem připravených otázek k rozhovoru:

Jak dlouho působíte v oblasti zájmového vzdělávání?

Má pedagogika volného času tradici ve vaší rodině?

V jakých pozicích v oblasti volného času jste dosud pracoval/a?

Trávil/a jste jako dítě svůj volný čas organizovaně?

Vnímáte změny v přístupu k trávení volného času?

Jsou z vašeho pohledu změny v přístupu k trávení volného času pozitivní?

Jakým směrem se vyvíjela nabídka zájmového vzdělávání ve vaší organizaci v letech 1990 – 2005 a proč?

Jakým směrem se vyvíjela nabídka zájmového vzdělávání ve vaší organizaci v letech 2005 – 2015 a proč?

Zvětšuje se ve vaší organizaci nabídka zájmového vzdělávání nebo naopak?

Je ve vaší organizaci důležitější šíře nabídky, nebo spíše její kvalita?

Co si myslíte, že je ve vaší nabídce zájmového vzdělávání jedinečné v rámci okresu Blansko?

Jak se historicky vyvíjel zájem veřejnosti o nabídku vašich služeb?

Jaké nabídky zájmového vzdělávání ve vaší organizaci vidíte jako stálé a tradiční?

6.7.2 Analýza dokumentů

Techniku získávání dat pomocí analýzy dokumentů zkoumaných organizací jsem zvolil především z důvodu zajištění vyváženosti výzkumného šetření. Předem jsem si stanovil dokumenty, které mohou podpořit hlavní cíl výzkumu. Využil jsem možnost zkoumat dokumenty přímo zpracované respondenty výzkumného šetření (primární) a dokumenty veřejně dostupné (sekundární). **Zkoumané primární dokumenty:** Školní vzdělávací programy, nabídky zájmového vzdělávání ve zkoumaných letech (letáčky). Primární dokumenty mají, z hlediska potřeb výzkumu, vyšší vypovídající hodnotu. **Zkoumané sekundární dokumenty:** veřejně dostupné zprávy České školní inspekce, webové stránky organizací. Analýzu dokumentů, kterou jsem doplnil hlavní výzkumnou metodou, musíme chápat jako techniku sběru dat, která upřesní často emocionálně zbarvený výsledek rozhovorů. Primární dokumenty jsem analyzoval přímo v organizacích, především s cílem ujasnit si či zkonkretizovat odpovědi respondentů výzkumného šetření. Respondenti se často ve svých odpovědích na tyto dokumenty odkazovali a sami dokumenty předkládali k nahlédnutí a zkoumání.

Analýza dokumentů probíhala v následujících krocích:

- Krok 1: určení dokumentů výzkumu z hlediska vypovídací hodnoty
- Krok 2: rozdělení na dokumenty primární a sekundární
- Krok 3: kategorizace primárních dokumentů podle roku zpracování
- Krok 4: analýza primárních dokumentů, závěry
- Krok 5: analýza sekundárních dokumentů
- Krok 6: formulace závěrů výzkumu

Tab. 2 Primární dokumenty - rok zpracování

	P1	P2	P3
ŠVP	2005,2010, 2013,2015	2007,2010,2013, 2015	2005,2010,2012, 2014,2016
Nabídka zájmového vzdělávání (letáčky)	Školní roky 2002 – 2015	Školní roky 2010- 2015	Školní roky 1990 - 2015
Výroční zpráva	nezpracovává	nezpracovává	nezpracovává

Tab. 3 Sekundární dokumenty – rok zpracování, změny

	P1	P2	P3
Zpráva ČŠI	2008	nedostupná	2000,2003
Webové stránky	2015	2015	2015

7. Analýza a interpretace výzkumných dat

Výsledky výzkumné techniky sběru dat analyzuji metodou kódování a analýze výzkumných otázek je věnována hlavní část této kapitoly. Získaná data jsem nejprve seřadil do předem zvolených dimenzí výzkumu. V dalším kroku jsem získaná data kódoval a kategorizoval. Odpověď na hlavní výzkumnou otázku jsem hledal v předem stanovených rovinách (dimenzích): profesní, sociální a osobní. Z přípravy jednotlivých kroků analýzy vyplynula potřeba kategorizovat získaná data pro analýzu jak ve vztahu ke zkoumaným rovinám, tak ve vztahu k dílčím výzkumným otázkám. Z hlediska četnosti výskytu jevů (kategorií) společných pro všechny případy dále vyplynula potřeba rozšíření předem určeného postupu výzkumu o další krok, přiřazení kategorií k dílčím výzkumným otázkám.

7.1 Analýza dat rozhovorů

Pro analýzu rozhovorů jsem zvolil metodou otevřeného kódování. Autoři Strauss a Corbinová o metodě kódování hovoří takto: *“Při kódování je možné postupovat po větách nebo po odstavcích. Zde se můžete ptát: Jaká je hlavní myšlenka vyjádřená touto větou nebo odstavcem (rozhovoru, poznámky nebo dokumentu)? Pojmenujte ji. Pak se vraťte a udělejte důkladnější analýzu tohoto pojmu. Toto pojetí kódování je možno použít kdykoliv, ale je zvlášť užitečné, když již máte nadefinováno několik kategorií a chcete kódovat souvislosti okolo nich.”*²⁶

Analýzu přepsaných rozhovorů jsem prováděl v následujících krocích:

- Krok 1: přepis rozhovorů a následné pročítání v tištěné podobě
- Krok 2: určení společných jevů (kategorií)
- Krok 3: roztrídění kategorií do dimenzí - pracovní , osobní, sociální
- Krok 4: definování kódů
- Krok 5: analýza četnosti výskytu kategorií
- Krok 6: analýza nejčastějších kategorií v dimenzích výzkumných otázek (VO)

²⁶ STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 80-85834-60-x, str. 51

Zkoumat vývoj nabídky a poptávky zájmového vzdělávání v letech 1990 – 2015 metodou rozhovorů nelze bez předchozího určení dimenzí a kategorií. Z rozhovorů vyplynuly shodné jevy spojené s historickým vývojem nabídky zájmového vzdělávání v souvislosti s požadavky vyvíjející se společenské poptávky. Tento vývoj ovlivnil jednání respondentů, kteří v těchto obdobích odpovídali za tvorbu nabídky zájmového vzdělávání ve svých organizacích. Odpovědnost za chod organizací, jejich udržení se na trhu volného času, přímo ovlivnila výpovědi respondentů a promítla se do způsobu jejich každodenní práce. Prvotním a zásadním krokem analýzy rozhovorů bylo tedy určit úrovně (dimenze), ve kterých lze výzkum hodnotit.

Pečlivé roztrídění poznatků a jejich kategorizace byla základem pro získání co největší výpovědní hodnoty výzkumu. Četnost výskytu vysledovaných společných jevů (kategorií) všech případů v dimenzích a rozhovorech jsem pro větší přehlednost integroval do tabulky. Autenticita, založená na přímém kontaktu se zkoumaným subjektem je specifikem kvalitativního výzkumu. Je však nutné dodržet přesný metodologický postup třídění získaných dat výzkumu. Při výzkumu společných jevů jsem stále udržoval kontext s hlavním cílem výzkumu a hlavní výzkumnou otázkou. Dalším navazujícím výzkumem může být v budoucnu výzkum zaměřený na oblast přínosu uznávání neformálního vzdělávání či zkoumání kontextu mezi nutností a potřebou zpracování rámcových vzdělávacích programů pro oblast zájmového vzdělávání.

Tab. 4 Četnost výskytu kategorií (společných jevů)

Priorita	Dimenze	VO	Kategorie	Kód
3	pracovní	III	kvalifikace týmu	Potřeba
1		II	realizace změn, trendy	Poptávka X nabídka
2		IV	tradice	Kvalita
2	osobní	III	seberealizace	Kariérní růst
3		I	sebereflexe	Zodpovědnost
1		IV	pedagog nebo manažer	Obava
2	sociální	IV	poslání	Láska k dětem
3		III	vztahy	Nutnost
1		IV	reakce veřejnosti	Zvýšení zájmu
3		III	klima organizace	Dobrý pocit

7.1.1 Výzkumná otázka I

Jaký druh zájmového vzdělávání převažoval v okrese Blansko v letech 1990 – 2005?

Dimenze: osobní

Kategorie: sebereflexe

V rozhovorech všech respondentů výzkumu se projevuje určitá **zodpovědnost** za vývoj zájmového vzdělávání po roce 1990. Božena popisuje toto období takto:

„Ale jo, pokud mám vzpomínat na tu dobu, bude asi dobrý se kouknout do nabídkového letáčku. Bylo to období velkejch změn. Měnili jsme zřizovatele a bylo s tím spojeno docela

dost papírování. Jo a taky byl nový školský zákon. Takže sepsat ŠVP. Najednou jsme museli přemýšlet, jak se uživit.“ (Božena, 57 let)

Anna popisuje toto období takto:

„Bylo to období, kdy nikdo moc nevěděl, jak se to bude vyvíjet a jestli vůbec budeme. No požadavky byly na počítače, jazyky. To vám dalo se cestovat a počítač doma každý neměl. Ale to zázemí nebylo nic moc. Staré vybavení. Předtím se moc neinvestovalo“ (Anna, 47 let)

Ilona se k tomuto období vyjadřuje zcela otevřeně:

„Tak to období po revoluci bylo takové divné. Docela jsem měla strach, že organizace našeho typu se neudrží. Hodně změn zákonů, změna zřizovatele, nástup nových informačních technologií. Hektické období. Veřejnost měla požadavky na výuku angličtiny, počítače a nebylo dost dobrých a kvalitních lektorů. Docela jsme investovali do počítačových učeben, které jsme potom v roce 2009 až 2011 postupně rušily, protože zastaraly.“ (Ilona, 58 let)

Primární interpretace výsledku výzkumu:

V letech 1990 – 2005 převažoval v oblasti zájmového vzdělávání zájem o výuku jazyků

(především angličtiny) a výuky práce s počítačem.

Z hlediska přínosu výzkumu považuji toto zjištění za podstatné pro strategický rozvoj organizací zájmového vzdělávání.

Příčiny vzniku kategorie:

Důvodem této poptávky byly především změny ve společnosti. Bylo již možné cestovat, objevily se nové technologie. Připravovaná reforma školství nastavovala před organizace nové, dosud neznámé úkoly, které vedly k pocitu větší **zodpovědnosti** za nastavení nového obsahu zájmového vzdělávání.

7.1.2 Výzkumná otázka II

Jaký druh zájmového vzdělávání po roce 2005 v okrese Blansko zanikl?

Dimenze: pracovní

Kategorie: realizace změn, trendy

Respondenti rozhovorů ve všech třech případech popisují období po roce 2005 jako období realizace převratných změn. Toto období popisují takto:

„Od roku 2005 do roku 2010 se ty kroužky zaměřené na jazyky a počítače ještě tak nějak plácaly, ale po roce 2010 se zájem rodičů začal zase stáčet na ty klasické rukodělky, tradiční řemesla, výtvarky, keramiky, hudebky.“ (Božena 57 let)

Změny v obsahu zájmového vzdělávání po roce 2005 popisuje Anna takto:

„Ale jo, postupně se to měnilo. Nějak jsme se museli naučit chovat tržně. Původní nadšení, kvůli kterému jsem tu práci šla dělat, nestačilo. Začalo to hodně být o ekonomice. Museli jsme reagovat spíš na požadavky rodičů a ten odklon od počítačů a jazyků byl hodně vidět.“

(Anna, 47 let)

Ilona se k obsahu vzdělávání ve zkoumaném období vyjadřuje:

“Hodně kroužků vzniklo a některé zanikly, to lze vyčíst ze ŠVP a z letáčků. Hlavně ale rozkvět oboru jako takového. Začali přicházet studenti, absolventi oboru rekreologie na vysoké škole. Já sama jsem pochopila, že jde o klasickou nabídku a poptávku se všemi jejími pravidly. Jsme stále ještě placená služba klientovi.“ (Ilona, 58 let)

Primární interpretace výsledku výzkumu:

Původní role zájmového vzdělávání, platná do roku 2005, se stabilizovala. Formoval se obsah vzdělávání, podpořený také řadou legislativních procesů. **Zájmové vzdělávání se začalo zaměřovat na vzdělávání, které nebylo v obsahu shodné s formálním vzděláváním, ale spíše formální vzdělávání doplňovalo. Z hlediska přínosu výzkumu považují toto zjištění za podstatné pro strategický rozvoj organizací zájmového vzdělávání.**

Příčiny vzniku kategorie:

Zájmové vzdělávání svým obsahem a jako placená služba velmi pružně a kreativně zareagovalo na **poptávku** veřejnosti. Základní **nabídkou** u zkoumaných organizací je tradice, kvalifikované týmy a bezpečné prostředí. Tyto faktory přímo ovlivnily další existenci organizací tohoto typu. Vývoj společnosti směrem ke společnosti znalostní ovlivnil také poptávku po kvalitě poskytovaných služeb. Požadavky na tradiční aktivity jsou základem obsahu zájmového vzdělávání po roce 2005. Jde především o získávání

tradičních dovedností a schopností účastníků zájmového vzdělávání jako doplňku formálního vzdělávání ve školách.

7.1.3 Výzkumná otázka III

Jaké důvody vedly k zániku některých druhů zájmového vzdělávání po roce 2000?

Dimenze: pracovní

Kategorie: kvalifikace týmu

Období po roce 2000 popisuje Božena takto:

„Nikdo nevěděl, co bude, jak máme zájmovku dělat, vzdělávací programy jsme zpracovali podle svého nejlepšího svědomí a vědomí, haha. Takže asi ta kvalita nebyla taková jako teď, ale docela nás udrželo léto a tábory.“ (Božena, 57 let)

Nedostatek kvalifikovaných lektorů popisuje Ilona takto:

„Veřejnost měla požadavky na výuku angličtiny, počítače a nebylo dost dobrých a kvalitních lektorů.“ (Ilona, 58 let)

S potřebou měnit obsah vzdělávání úzce souvisí potřeba kvalifikace, kterou zmiňuje Anna:

„Takže to je asi největší měřítko kvality. Mám docela schopný a plně kvalifikovaný lidi. To je moje rodinné stříbro. Jsou to často naši odchovanci. To mě docela baví a těší.“ (Anna, 47 let)

K otázce potřeby kvalifikovaných lidí se Božena vyjadřuje takto:

„Takže všichni musí být pedagogové. Některé vedoucí kroužku musím doslova nutit, aby si dodělali alespoň těch 40 hodin a řeknu ti, že jsem jednu chvíli, asi tak v roce 2014 měla strach, že odejdou a vykašlou se na to. Taky těch peněz, abych je zaplatila není moc.“ (Božena, 57 let)

Primární interpretace výsledku výzkumu:

Po roce 2000 zanikají zejména výuky jazyků a počítačů především z důvodu nedostatku kvalitních kvalifikovaných vedoucích kroužků. Velkou roli sehrály nové obsahy vzdělávání na školách, které zahrnovaly například výuku jazyků a počítačových dovedností. **To zjištění vyplynulo z výzkumu jako základní princip zájmového vzdělávání – formální výuku nezastupovat, pouze doplňovat.**

Příčiny vzniku kategorie:

Potřebu plně kvalifikovaného týmu zdůrazňují všichni respondenti jako nutnou podmínku zachování kvality zájmového vzdělávání.

Dimenze: osobní

Kategorie: seberealizace

V souvislosti s důvody zániku některých druhů zájmového vzdělávání hovoří všichni respondenti o **kariérním růstu**. Ilona popisuje seberealizaci takto:

„Prostě jsem pořád s dětmi pracovala a postupně jsem dostudoval i tu vysokou školu. Jsem vlastně původně vychovatelka.“ (Ilona, 58 let)

Anna popisuje tuto kategorii následovně:

„Šla jsem hlavně kvůli tomu, že jsem jezdila na tábory a tak. A už jsem se chytla, haha. Nakonec pracuji už 30 let jako ředitelka.“ (Anna 47 let)

Primární interpretace výsledku výzkumu:

Za výsledek výzkumu v osobní rovině v kategorii seberealizace považují významný fakt, že všichni respondenti vidí v zájmovém vzdělávání budoucnost a možnost kariérního růstu.

Příčiny vzniku kategorie:

V souvislosti s výzkumnou otázkou respondenti významně poukazovali na otázky vzniku nových studijních oborů a kvalifikace pedagogů volného času. Také studium zaměřené na řízení organizace byla zmíněna jako nutnost pro budoucí strategický rozvoj všech organizací zájmového vzdělávání.

Dimenze: sociální

Kategorie: vztahy

Božena se k problematice vyjadřuje takto:

„V podstatě ale spíše vycházíme vstříc rodičům dětí. Je to stále více o trhu, penězích, nabídce a poptávce. Prostě. Rodiče dlouho pracují a potřebují děti dát někam po družině. Chtějí, aby se děcka hejbaly a odpoledne už neměly kroužek, kde si budou něco muset cpát do hlavy.“ (Božena, 57 let)

Ilona popisuje vztahy s veřejností takto:

„Dětí fakt neubývá. Je to hlavně tím, kdo jsme, ale také tím, že rodiče mají stále více pracovních povinností v průběhu týdne.“ (Ilona, 58 let)

Anna se v sociální rovině a kategorii vztahů vyjadřuje takto:

Hodně nás drží město, protože jsme pro ně jakási záruka prevence. Děti nejsou na ulici a jsou u nás v bezpečí. (Anna, 47 let)

Primární interpretace výsledku výzkumu:

Výsledným primárním zjištěním je nezastupitelná role zájmového vzdělávání jako preventivní instituce.

Příčiny vzniku kategorie:

Kategorie vznikla v souvislosti s opakujícím se vyjádřením respondentů k otázkám **nutnosti** poskytovat účastníkům zájmového vzdělávání především smysluplnou náplň pro jejich volný čas v bezpečném prostředí. Organizace tak reagují na poptávku veřejnosti v souvislosti s prevencí negativních vlivů.

Kategorie: klima organizace

Božena se v rozhovoru vyjadřuje takto:

„Taky to vedou chlapi, kteří sami byli mladými rybáři. Zkrátka dědí se to vedení kroužku z generace na generaci. Docela mě to těší.“ (Božena, 57 let)

Otázku klimatu uvnitř organizace řeší také Anna a Ilona:

„No nejsme nějaká výrobní talentů, ale možná čas od času někomu pomůžeme se najít. Asi by bylo škoda, kdyby tato možnost pro děcka nebyla.“ (Anna, 47 let)

„Tradice, kvalita, dobrý tým. Myslím, že máme na trhu docela dobrou značku, kterou mnoho sponzorů rádo podpoří.“ (Ilona, 58let)

Primární interpretace výsledku výzkumu:

Za výsledek výzkumu v této rovině a kategorii, považují významný fakt, že pozitivní klima uvnitř organizací poskytujících zájmové vzdělávání je založeno na jejich neformálnosti a zážitkové pedagogice.

Příčiny vzniku kategorie:

Příčinu vzniku této kategorie lze vyzorovat především z **dobrého pocitu** smysluplné práce pro veřejnost, kterou všichni respondenti v rozhovorech zdůrazňují. Tento pocit vychází z výsledků vzdělávání, které má velmi dlouhou tradici, postavenou na základech kvalifikovaných pedagogů a pozitivního klimatu v organizacích.

7.1.4 Výzkumná otázka IV

Jaké trendy zájmového vzdělávání převažují od roku 2005 dosud?

Dimenze: pracovní

Kategorie: tradice

Návrat k tradičnímu obsahu zájmového vzdělávání popisuje Anna:

„Najednou všichni zjistili, že se děcka málo hýbají, holky neumí plést a vařit. Taky ty deskové hry, ne digitální jsou teď v kurzu.“ (Anna 47 let)

Ilona hovoří o významu tradice takto:

„Kvalita a tradice nás drží ve hře. Náš domek je tady už téměř 70 let. Nejde vždycky jen o peníze. Lidi nás berou jako zkušené, vzdělané a schopné pedagogy. Důvěřují nám.“

(Ilona, 58 let)

V rozhovoru s Boženou zaznělo:

„Ne, o moc víc než před rokem 2005 nenabízíme. Spíše něco rušíme a nahrazujeme novým, nebo tím co právě letí.“ (Božena, 57 let)

Primární interpretace výsledku výzkumu:

Z výzkumného šetření vyplynul návrat k tradičním aktivitám zaměřeným na rukodělnou tvorbu a pohyb. Z hlediska přínosu výzkumu považují toto zjištění za podstatné pro strategický rozvoj organizací zájmového vzdělávání.

Příčiny vzniku kategorie:

Zajištění kvality zájmového vzdělávání přímo souvisí s kvalifikovaností a zkušenostmi, předávanými po generace. Organizace zájmového vzdělávání si vychovávají svoje vedoucí po celou dobu své existence. Tato tradice může zaručit kvalitu a kontinuitu vzdělávání.

Dimenze: osobní

Kategorie: pedagog nebo manažer

Respondenti se v rozhovorech vyjadřují následovně. Božena se vyjadřuje takto:

„Najednou jsme museli přemýšlet, jak se uživit.“ „Takže vlastně balancujeme mezi tím, co je trend a tím zajistit bezpečný prostředí a kvalitní pedagogy. To všechno za co nejmenší peníze pro rodiče. No super.“ (Božena, 57 let)

Anna vidí tuto kategorii jako nutnost, říká:

„Nějak jsme se museli naučit chovat tržně. Původní nadšení, kvůli kterému jsem tu práci šla dělat, nestačilo.“ (Anna, 47 let)

Ilona v rozhoru vyjadřuje určitou frustraci ze vzniklé situace takto:

„Najednou jsem nevěděla, jestli být ředitel nebo manažer.“ „Já sama jsem pochopila, že jde o klasickou nabídku a poptávku se všemi jejími pravidly. Jsme stále ještě placená služba klientovi.“ (Ilona, 58 let)

Primární interpretace výsledku výzkumu:

Zajištění kvalitního, vzdělaného a profesionálního managementu ve vedení organizací zájmového vzdělávání je pro budoucnost těchto organizací životní nutností.

Příčiny vzniku kategorie:

Po společenských změnách a reformě školství byla potřeba společnosti (implementace ideologie) nahrazena potřebou jednotlivců vzdělávat se ve volném čase. S touto potřebou vznikl také nový požadavek na management organizací poskytujících zájmové vzdělávání. Vzniká zde **obava**, zda tyto organizace přežijí nastavené podmínky tržního hospodářství v oblasti vzdělávání.

Dimenze: sociální

Kategorie: poslání

Anna poslání své práce vyjadřuje takto:

*„Jsou šikovní, mají třeba úspěchy, které ve škole nezažijí, ale rodiče to nechávají na nás.“
“Ted’ se spíše potýkáme s problémem, že nechceme nikoho odmítat a nechceme tady být jen pro bohaté“ (Anna, 47 let)*

Ilona se vyjadřuje k otázce poslání následovně:

„ Je dobře, že lidi chápou, že volný čas můžeme prožít také tím, že se něco naučíme. Rodiče nahradit neumíme. Vzdělávat se ve volném čase, rozvíjet schopnosti a dovednosti, to ano, ale podpora rodičů je taky důležitá.“ (Ilona, 58 let)

Primární interpretace výsledku výzkumu:

Novým posláním organizací zájmového vzdělávání se stává především primární prevence negativních jevů a výchova prostřednictvím příkladů dobré praxe a zážitkové pedagogiky, jako doplnění formálního vzdělávání.

Příčiny vzniku kategorie:

Potřeba upřesnění nového poslání organizací zájmového vzdělávání vychází nejprve z nadšení a lásky k dětem. V současném vývoji společnosti se tento prvotní úmysl mění na preventivní funkci a ochranu dětí před negativními vlivy společnosti. Novodobým posláním je naučit děti smysluplně trávit volný čas.

Kategorie: reakce veřejnosti

Ilona se vyjadřuje k vývoji v oblasti trávení volného času následovně:

„Zdá se mi, že děti jsou v této době strašně přeorganizované. Ztrácejí kreativitu. Dospělí jim všechno plánují. Jen proboha, aby se nenudily. Jenže ta nuda může být někdy i prospěšná. Dítě musí mít možnost si vymýšlet, zkoušet nové věci. I za cenu neúspěchu, třeba propáleného ubrusu. (Ilona, 58 let)

Anna reakce veřejnosti na dnešní dobu popisuje takto:

„Jenže rodiče zase musí asi více pracovat a mají taky o děti větší strach. Raději je svěřují profesionálům. Nechtějí je nechávat samotné doma. No, a to zase stojí peníze. Zkrátka začarovaný kruh. Taky je řada nových požadavků na dovednosti dětí a někteří rodiče prostě tomu tempu nestačí. Máme taky řadu sociálně slabých rodin.“ (Anna, 47 let)

Božena se vyjadřuje ve smyslu této kategorie takto:

„Zjistila jsem, že zájem se zvýšil v letech 2005 – 2014. Šlo nejen o kroužky, ale také o tábory.“

(Božena, 57 let)

Primární interpretace výsledku výzkumu:

Zájmové vzdělávání jako součást neformálního vzdělávání bude v budoucnu stále vyhledávanější formou doplňování vzdělávání formálního. Z hlediska přínosu výzkumu považuji toto zjištění za podstatné pro strategický rozvoj organizací zájmového vzdělávání.

Příčiny vzniku kategorie.

V souvislosti s ekonomickým tlakem společnosti na rodiny účastníků zájmového vzdělávání dochází ke **zvýšení zájmu** o tento typ trávení volného času převážně v průběhu pracovního týdne. Rodiče využívají možnosti svěřit děti do organizací, které poskytují profesionální služby.

Sekundární interpretace výzkumu – souhrn výsledků

Souhrn výsledků výzkumného šetření jednotlivých výzkumných otázek je návratem k posouzení výzkumných otázek v kontextu dimenzí.

Jaký druh zájmového vzdělávání převažoval v okrese Blansko v letech 1990 – 2005?

V letech 1990 – 2005 převažoval v oblasti zájmového vzdělávání zájem o výuku jazyků (především angličtiny) a výuky práce s počítačem.

Jaký druh zájmového vzdělávání po roce 2005 v okrese Blansko zanikl?

Původní role zájmového vzdělávání, platná do roku 2005, se stabilizovala. Formoval se obsah vzdělávání, podpořený také řadou legislativních procesů. Zájmové vzdělávání se začalo zaměřovat na vzdělávání, které nebylo v obsahu shodné s formálním vzděláváním, ale spíše formální vzdělávání doplňovalo.

Jaké důvody vedly k zániku některých druhů zájmového vzdělávání po roce 2000?

Po roce 2000 zanikají zejména výuky jazyků a počítačů především z důvodu nedostatku kvalitních kvalifikovaných vedoucích kroužků. V souvislosti s výzkumnou otázkou respondenti významně poukazovali na otázky vzniku nových studijních oborů a kvalifikace pedagogů volného času. Také studium zaměřené na řízení organizace byla zmíněna jako nutnost pro budoucí strategický rozvoj všech organizací zájmového vzdělávání.

Velkou roli sehrály nové obsahy vzdělávání na školách, které zahrnovaly například výuku jazyků a počítačových dovedností. To zjištění vyplynulo z výzkumu jako základní princip zájmového vzdělávání – formální výuku nezastupovat, pouze doplňovat.

Jaké trendy zájmového vzdělávání převažují od roku 2005 dosud?

Za výsledek výzkumu považují významný fakt, že všichni respondenti vidí v zájmovém vzdělávání budoucnost a možnost kariérního růstu.

Výsledným zjištěním je nezastupitelná role zájmového vzdělávání jako preventivní instituce.

Z výzkumného šetření vyplynul návrat k tradičním aktivitám zaměřeným na rukodělnou tvorbu a pohyb. Zajištění kvalitního, vzdělaného a profesionálního managementu ve vedení organizací zájmového vzdělávání je pro budoucnost těchto organizací životní nutností. Novým posláním organizací zájmového vzdělávání se stává především primární prevence negativních jevů a výchova prostřednictvím příkladů dobré praxe a zážitkové pedagogiky,

jako doplnění formálního vzdělávání. Zájmové vzdělávání jako součást neformálního vzdělávání bude v budoucnu stále vyhledávanější formou doplňování vzdělávání formálního.

7.2 Výsledky analýzy dokumentů

Primární interpretace analýzy dokumentů:

Dokumenty, které jsem podrobil analýze jsem měl k dispozici přímo ve zkoumaném terénu od respondentů výzkumu. Jednalo se o ředitele organizací, kteří mi umožnili nahlédnout do archivů jimi řízených organizací. Úroveň archivace dokumentů v organizacích byla velmi rozdílná. Velmi dobrý archiv měla organizace P3, naopak nedostatečný archiv byl v organizaci P2. Dohledání dokumentů souvisejících s obdobím po roce 1989 nebylo možné. Všechny zkoumané organizace měly archivy založené od roku 2004 v souvislosti se zákonem 499/2004 Sb., zákonem o archivní a spisové službě.

Forma a úroveň zkoumaných dokumentů byla na odlišné úrovni. Jednotlivé dokumenty se v parametrech řídily požadavky legislativy, ale také požadavky ze strany zřizovatelů. Všechny zkoumané dokumenty měly dobrou úroveň, spíše hodnotícího charakteru. Strategické cíle měly pouze dokumenty zkoumané v případě P3.

Školní vzdělávací programy jsou zpracovány dle forem zájmového vzdělávání stanovených vyhláškou č.74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání a dle požadavků školského zákona. Formy činnosti jsou popisovány velmi obecně, chybí cíle vzdělávání a doklady k uznání neformálního vzdělávání jsou řešeny nejednotně (potvrzení, osvědčení). Školní vzdělávací programy jsou aktualizovány zpravidla po dvou letech. Obsahová úroveň tohoto zásadního dokumentu je v každé organizaci jiná a je patrné, že obsah zájmového vzdělávání řeší každá organizace spíše intuitivně. Toto zjištění je ovlivněno tím, že neexistují rámcové vzdělávací programy pro oblast zájmového vzdělávání, což se v úrovni zkoumaných dokumentů úměrně odráží. Pokud v dokumentech zaznamenáváme nějaké úpravy, týkají se především formální stránky, obsahově se příliš nemění.

Nabídky zájmového vzdělávání (nabídkové letáčky), které jsem měl možnost zkoumat byly zpracovány v počátečních letech formou spíše intuitivní. Po roce 2010 lze zaznamenat určitou profesionalitu zpracování v oblasti grafiky. Obsahově se nabídka rozrostla téměř u všech zkoumaných organizacích nejvíce po roce 2010. Tradiční nabídkou jsou tábory, kdy

se po roce 2005 ve všech nabídkách objevuje nová forma táborové činnosti a tou je příměstský tábor. V případě pravidelné zájmové činnosti lze pozorovat v letech 2005 – 2010 nárůst vzdělávání v oblasti počítačových dovedností (P1 Hry s počítačem, Základy elektroniky, P2 Informatika P3 Programování) a v oblasti výuky jazyků. Po roce 2010 naopak tyto pravidelné činnosti utlumují a vzrůstá nabídka zaměřená na získání pohybových a rukodělných dovedností (P1 Klub zábavy, Borověnka, P2 Kutílek, P3 Plastikový modelář, Myslivecký kroužek). Tradičními zájmovými útvary jsou ve všech organizacích přetrvávající keramiky, plavání, floorbal, taneční a dramatické kroužky. Počty nabízených zájmových útvarů v pravidelné činnosti a počty táborů se prudce zvýšily ve školním roce 2010/2011 a od této doby se spíše mění obsahová nabídka a počty se nezvyšují. Tento fakt je způsoben především kapacitními možnostmi jednotlivých zkoumaných organizací. Týká se to prostorových, ale také personálních kapacit a možností. Ve zkoumaných organizacích se pravidelná činnost rozšiřuje do okolních obcí, kde činnost probíhá v prostorách základních škol. V okrese Blansko působí tři školská zařízení poskytující zájmové vzdělávání a jejich možnost působit v okolních obcích je logickým pokrytím celého regionu. Vzájemně si tyto organizace nekonkurují, spíše spolupracují a svojí nabídkou reagují na poptávku v jimi zabezpečovaném okruhu působení.

Výroční hodnotící zprávy organizace poskytující zájmové vzdělávání nezpracovávají, tedy nemají zákonnou povinnost zpracovávat. Oficiální dokumenty, které jsem původně zamýšlel zahrnout do výzkumného šetření, tedy v organizacích neexistují. Respondenti výzkumného šetření poskytli na moji žádost pouze hodnocení, která zpracovávají dle pokynů zřizovatele. Je velmi obtížné porovnávat tato hodnocení, a to z důvodu, že jednotná forma neexistuje. V P1 a P3 byla hodnotící zpráva zaměřena spíše do oblasti ekonomického a personálního zabezpečení činností, v P2 bylo hodnocení zaměřeno do oblasti poskytovaných služeb veřejnosti (množství nepravidelných akcí). Zpracovaná hodnocení nevyověděla nic o obsahu vzdělávání a jeho vývoji a zpravidla jsou primárně zpracována ekonomkami organizací za přispění ředitele.

Analýze sekundárních dokumentů jsem podrobil 3 dostupné inspekční zprávy České školní inspekce. V jednom případě jsem inspekční zprávy nedohledal ani v listinné podobě v organizaci (P2). Četnost inspekci zaměřených na obsah a cíle zájmového vzdělávání je

nedostačující. Zájmové vzdělávání ve školských zařízeních není v centru pozornosti ČŠI především z toho důvodu, že se nejedná o organizace hlavního vzdělávacího proudu. Zde se vymezuje prostor pro budoucí možné změny, a to především v souvislosti s působením ČŠI jako metodického a podpůrného orgánu vymezujícího kritéria kvality vzdělávání přímo v reálných podmínkách organizací.

Inspekční zprávy, které jsem měl k dispozici hodnotily dle předem stanovené osnovy realizaci výchovně vzdělávací činnosti a kvalitu řízení organizací. Organizace P1 a P3 byly hodnoceny v oblasti edukačních činností jako výborné.

Webové stránky organizací jsem zahrnul do svého výzkumu s cílem zjistit, jak se zkoumané organizace zaměřují na oblast propagace svojí činnosti ve zkoumaném časovém úseku. Ve všech třech případech design webových stránek prošel změnami. Ve všech třech případech je designová stránka zpracování zadána externí firmě. Obsahově jsou stránky zaměřeny na nabídky všech činností a aktivit organizací. Cílem je především zaměření na prodej produktu, jeho propagaci a získání účastníků vzdělávání. Informativní charakter webových stránek organizací je zacílen spíše na zákonné zástupce účastníků vzdělávání. Ve formální části webových stránek organizací jsou veřejně dostupné dokumenty a informace.

Výzkumná metoda analýza dokumentů měla primárně za cíl vytěžit co nejvíce informací, které by podpořily či vyvrátily fakta získaná metodou rozhovorů. Výsledky výzkumu jsem se rozhodl zahrnout do práce především z důvodu, že poukazují na nedostatky v oblasti zájmového vzdělávání ze strany podpory kontrolních orgánů (ČŠI), ale také na nedostatky v koncepčním řešení poskytování zájmového vzdělávání. Z hlediska obsahu vzdělávání všechny zkoumané organizace pružně a profesionálně reagují na měnící se poptávku svojí nabídkou, což lze velmi dobře vyzpozorovat v nabídkových letáčcích. V této snaze jsou však v podstatě osamoceni z hlediska metodické pomoci řídicích školských orgánů státní správy. Neexistence rámcových vzdělávacích programů přímo souvisí s kritériem kvality poskytovaného vzdělávání. Ze zkoumaných dokumentů vyplývá, že hlavním kritériem kvality vzdělávání organizací poskytujících zájmové vzdělávání je počet účastníků činností, kteří si zájmové vzdělávání v daném školním roce uhradí.

Cíl analýzy dokumentů tak, vzhledem k možnostem, byl splněn.

8. Závěr

Cíle závěrečné bakalářské práce se podařilo splnit. Pomocí rozhovorů s vedoucími pracovníky organizací poskytujícími zájmové vzdělávání byl zmapován vývoj tohoto vzdělávání v uvedeném časovém období. Z výzkumu vyplývá, že organizace poskytující zájmové vzdělávání, by potřebovaly větší oporu v legislativě, zejména v oblasti rámcových vzdělávacích programů, jež nejsou pro tyto organizace zpracovávány. V práci byl popsán vývoj nabídky zájmového vzdělávání, jenž se vyvíjel zejména v závislosti na poptávce účastníků zájmového vzdělávání. Poptávka prošla v uvedených letech převratnými změnami, které vedly k růstu významu mimoškolního vzdělávání. Toto vzdělávání v průběhu let získává stále větší důležitost. Zájmové vzdělávání nabývá na významu, zejména pro jeho preventivní funkci. Z pohledu řídicích pracovníků organizací, je pro další rozvoj velmi důležité studium pro rozvoj osobních vedoucích kompetencí. Respondenti se shodují, že zájmové vzdělávání bude v budoucnu získávat stále větší roli ve vzdělávacím procesu, zejména díky možnostem, které nabízí pro rozvoj účastníků a dalšímu využití získaných informací v praxi. Vzdělávání, které je součástí formálního proudu, nebude v budoucnu pro lidi dostačující. Vzrůstá význam celoživotního vzdělávání, jehož je neformální vzdělávání důležitou součástí. Zájmové vzdělávání v současné době velice vhodně doplňuje formální vzdělávací proud. Materiál, jenž je výstupem této práce, je využitelný pro organizace při tvorbě strategických plánů do dalších let.

9. Seznam použitých informačních zdrojů a tabulek

NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2., rozš. vyd., v Akademii vyd. 1. (1. vyd. v nakl. Vodnář pod náz. Lexikon psychologie). Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0625-7

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6

TROJAN, Václav. *Pedagogický proces a jeho řízení*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Řízení školy (Wolters Kluwer). ISBN 978-80-7478-539-9

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výskumu*. 4., rozš. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2008. ISBN 978-80-223-2391-8

PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2

ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: KAPŘ a MJF, 2005. ISBN 80-86284-55-7

VYMAZAL, Jiří. *Mimoškolská výchova a vzdělávání dospělých a její institucionální systém v ČR*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-7066-104-6

STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 80-85834-60 - x

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha. Praha: Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8

DOČEKALOVÁ, Jolana, bulletin Eurokompas, duben 2007

Místní akční plán rozvoje vzdělávání na území ORP Blansko

Elektronické zdroje

<http://www.csicr.cz/cz/Dokumenty/Inspekci-zpravy>

Wikipedia : the free encyclopedia [online]. St. Peterburg (Florida): Wikimedia Foundation, 2001. Dostupné na WWW: <<http://cs.wikipedia.org>>.

<http://www.msmt.cz/dokumenty/>

<https://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/>

<http://www.msmt.cz/file/8254?lang=1>

http://www.msm.cz/uploads/Strategie_2020_web.pdf

http://www.nuv.cz/uploads/nuv/strategie/Bila_kniha_2001.pdf

Úřední věstník evropské unie, dostupné na www.eur-lex.europa.eu

Tab. 1	Výběr případů dle kritérii
Tab. 2	Primární dokumenty - rok zpracování
Tab. 3	Sekundární dokumenty – rok zpracování, změny
Tab. 4	Četnost výskytu kategorií (společných jevů)
Tab. 5	Kódování P1
Tab. 6	Kódování P2
Tab. 7	Kódování P3

10. Seznam příloh

Příloha č. 1	Rozhovor s ředitelkou P1
Příloha č.2	Rozhovor s ředitelkou P2
Příloha č.3	Rozhovor s ředitelkou P3

Dobrý den paní ředitelko, děkuji, že jste si na mě udělala chvíli.

Dobrý den Kubo. Jsem ráda, že se setkáváme.

Chtěl bych se nejdřív zeptat, jestli souhlasíte s tím, abych vás zařadil do výzkumu svojí bakalářské práce. Samozřejmě veškeré údaje o osobách budou pod jiným jménem a taky nebudu zveřejňovat jakékoliv údaje, které by vedly k identifikaci vás nebo vaší organizace.

Chtěl jsem se zeptat, jestli jste četla otázku k rozhovoru, které jsem vám poslal?

Ano četla jsem je. Se zařazením do výzkumu samozřejmě souhlasím, jinak bych ti netelefonovala a nedomlouvala setkání. Hodně by mě zajímaly výsledky toho výzkumu.

Myslíš, že bych mohla po obhájení tvé práce dostat od informace?

No samozřejmě. Určitě se budeme dál potkávat a můžeme se o tom pobavit. Díky moc a mohu tedy začít rozhovor nahrávat? Ano.

Tak tedy paní ředitelko, jak dlouho působíte v oblasti zájmového vzdělávání?

Tak tuto otázku jsem docela dlouho zvažovala. Pokud nemyslíš pozici ředitelky, tak prakticky od dětství. Rodiče se snažili mě nacpat do všelijakých činností od té doby co jsem na dědině začala chodit do první třídy.

Má pedagogika volného času tradici ve vaší rodině?

Ale tak to ne. Bydlela jsem na vesnici a tam bylo po práci pořád co dělat. Rodiče to řešili jen u nás dětí a hlavně při škole v Pionýru. Pedagogika volného času se u nás v rodině nějak neřešila. Vlastně jsem šla studovat Střední pedagogickou školu, ale měla ze mě být učitelka mateřské školy. Takže učitel, to každý věděl co je, ale pedagog volného času tenkrát fakt nebyl.

V jakých pozicích v oblasti volného času jste dosud pracoval/a?

Celej život jsem pracovala s děckama, vystudovala jsem pajdák obor učitelství mateřské školy a u nás na dědině jsem pořád něco vymýšlela. Postupně jsem se stala pionýrskou vedoucí a skončila jsem tehdy v Domě pionýrů jako zaměstnanec. Takže asi láska k děckám nebo co já vím? U nás doma nikdo pedagoga nedělá. I když moji kluci v tom se mnou jedou od mala. No znáš to, kam s nima, když jedeš na tábor a nemáš třeba chlapa

nebo babičku na hlídání? No a na konec po zástupci ředitelky jsem se po jejím odchodu stala ředitelkou.

Trávila jste jako dítě svůj volný čas organizovaně?

No organizovaně, nevím. Prostě jsem chodila do Pionýra mezi děcka na schůzky na dědině a ve škole. Takže asi jo. Rodiče organizovali můj volný čas, ha, ha.

Vnímáte změny v přístupu k trávení volného času?

No jo. Dneska je to nějak jinak. Rodiče nemají tolik času odpoledne. Pokud pracují, to víš, no ekonomika, penízky, penízky a na děcka není čas. A když už je rozčiluje, že je ten prcek línej, tak ho vyšlou sportovat, ale pod odhledem. Taky si myslím, že rodiče mají hodně o děti strach. Raději jim zaplatí odpoledne kroužek po školní družině, než by je nechaly samotné běhat po venku. My jsme byly na dědině pořád. Ráno jsem třeba o prázdninách vylítly ven a večer jsme přilítly. Vidíš a přežili jsme to, ha,ha.

Jsou z vašeho pohledu změny v přístupu k trávení volného času pozitivní?

Hele, pro nás, co se tím živíme je asi dobře, že rodiče přes týden dávají děti k nám do těch kroužků. Takže záleží, jak na to budeš koukat. Ale jako máma si někdy říkám, jestli je dobrý, když tady mám kluka, kterého k nám rodiče dávají denně a vidí se s ním třeba až od šesti večer. Když si vezmeš, že jde třeba v půl deváté do hajan, tak toho času s mámou a tátou moc netráví.

No tak to je jasný, to je asi ve všech domcích stejné. Nepamatuji si to ale nikdy jinak, pracuji v domečku docela krátkou dobu. Můžeme zavzpomínat jak se v letech 1990 - 2005 vyvíjela nabídka kroužků u vás v organizaci?

Ale jo, pokud mám vzpomínat na tu dobu, bude asi dobrý se kouknout do nabídkového letáčku. Bylo to období velkejch změn. Měnili jsme zřizovatele a bylo s tím spojeno docela dost papírování. Jo a taky byl novej školskej zákon. Takže sepsat ŠVP. Najednou jsme museli přemýšlet, jak se uživit. No, zůstaly nám tradiční rybáři, plavci, ale začalo období počítačů a jazyků. Budovaly se počítačové učebny, nikdo tomu nerozuměl a ani moc lektorů nebylo. Docela se mi zdá, že ty tradiční kroužky, rukodělky, výtvarky, hudebky byly v té době málo obsazované. Hodně dětí, ale i dospělých chtělo chodit do počítačů a na angličtinu. Museli jsme reagovat na to, co lidé chtějí abychom svoji pozici uhájili. Takové

divné období to bylo, řeknu ti. Nikdo nevěděl, co bude, jak máme zájmovku dělat, vzdělávací programy jsme zpracovali podle svého nejlepšího svědomí a vědomí, haha. Takže asi ta kvalita nebyla taková jako teď, ale docela nás udrželo léto a tábory. No a taky lidí. Všichni dobrovolní vedoucí se udrželi, to jsem ráda.

No tak to muselo být docela hektické období. No a po roce 2005 už se to ustálilo nebo ne? Jaká byla nabídka vzdělávání potom? Myslím třeba do roku 2015?

Tak to je fakt zajímavé. Od roku 2005 do roku 2010 se ty kroužky zaměřené na jazyky a počítače ještě tak nějak plácaly, ale po roce 2010 se zájem rodičů začal zase stáčet na ty klasické rukodělky, tradiční řemesla, výtvarky, keramiky, hudebky. Myslím si, že ve školách už děti měly počítačů a jazyků dost. Taky už řada rodin měla počítač doma a rodiče nechtěli platit za něco, co mají doma. Takže od roku 2010 až dosud se zaměřujeme na netradiční sporty, pohybovky a hlavně na rukodělky. Holky třeba chodí vařit. Udrželi se rybáři a plavci, ale to je kvůli tomu, že mají fakt s děckama úspěchy. Jezdí na tábory a závody.

Jaký máte názor na nabídku. Musíte nabízet více kroužků než dříve?

Hele Kubo, jestli děláš v Domečku, tak víš, jak to je. Nezdá se mi, že by bylo více kroužků než dříve, ale to dříve ber prosím tě do roku 2005. Když jsi studoval naše ŠVP určitě jsi zjistil, že obsahově se nabídka moc nemění. Občas přidáme nějaký trendový kroužek a doufáme, že se obsadí a vydrží. To víš, sehnat vedoucí na nějaký trendový kroužek taky není jednoduché. V podstatě ale spíše vycházíme vstříc rodičům dětí. Je to stále více o trhu, penězích, nabídce a poptávce. Prostě. Rodiče dlouho pracují a potřebují děti dát někam po družině. Chtějí, aby se děcka hejbaly a odpoledne už neměly kroužek, kde si budou něco muset cpát do hlavy. Taky potřebují, aby to moc nestálo. Tak a teď se v tom vypohybuj, že? Ne, o moc víc než před rokem 2005 nenabízíme. Spíše něco rušíme a nahrazujeme novým, nebo tím co právě letí.

Zmiňovala jste se o kvalitě. Co je pro vás důležitější? Šířka nabídky nebo kvalita?

No tak rozhodně kvalita. Hned ti řeknu proč. Kvalita nás vlastně udržela po roce 1989 naživu. Kvalita a tradice. Určitě je ti jasné, že když si dnes rodiče za něco zaplatí, chtějí vidět výsledky a taky si myslí, že můžou do všeho mluvit. Prostě, pokud nebudeme mít dobré lidi, myslím celý tým u nás v Domečku, tak si nás nikdo asi nezaplatí i když budeme nabízet milion kroužků. Takže vlastně balancujeme mezi tím, co je trend a tím zajistit

bezpečný prostředí a kvalitní pedagogy. To všechno za co nejmenší peníze pro rodiče. No super. Hodně si užíváme tábory, které fakt umíme. Docela máme problém umístit všechny děcka. No a úplně umřelo vzdělávání dospělých. Spíš k nám dopoledne chodí mamky na mateřské dovolené. Nejsme moc drazí a taky se snažíme být neformální.

Pořád zmiňujete rybáře a plavce. Pochopil jsem správně, že je to vaše rodinné stříbro? A máte nějaké stále a tradiční kroužky?

Jojo, pochopil jsi to správně. Jsou to historicky ukotvené aktivity a myslím, že v okrese jsme asi jediní, kteří tak dlouho rybáře drží. Mladí rybáři jsou u nás pořád obsazení a bude to taky tím, že jezdí na tábory a soutěže. Taky to vedou chlapi, kteří sami byli mladými rybáři. Zkrátka dědí se to vedení kroužku z generace na generaci. Docela mě to těší. Jenže já musím taky dodržovat zákony, že? Takže všichni musí být pedagogové. Některé vedoucí kroužku musím doslova nutit, aby si dodělali alespoň těch 40 hodin a řeknu ti, že jsem jednu chvíli, asi tak v roce 2014 měla strach, že odejdou a vykašlou se na to. Taky těch peněz, abych je zaplatila není moc. Ale to musíš vědět sám, ne?

No jo, taky to u nás neustále řešíme. Myslíte, že zájem o vaši organizaci ze strany veřejnosti je větší nebo menší než dřív?

Je to asi na delší zamyšlení, ale trošku jsem se připravila a vytáhla si všechny zahajováky. Zjistila jsem, že zájem se zvýšil v letech 2005 - 2014. Šlo nejen o kroužky, ale taky o tábory. Teď ale docela bojujeme s velkou konkurencí. U nás vzniklo řadu nových neziskovek, které se snaží na poptávce po vyplnění volného času vydělávat. S tím bojujeme. Někdy nám ukradnou nápad a na chvíli přetáhnou lidi. Taky docela lehce dosahují na granty a dotace. Ve chvíli, kdy grant nebo dotace skončí, celá činnost padne a rodiče vracejí děti k nám. Takže jsme zase na začátku. Drží nás kvalita pedagogů, opora v zákonech a tradice. Tak to vidím já. Na počet dětí si fakt stěžovat nemůžeme. Rodiče mají na děti opravdu stále méně času, a tak jsou po škole u nás. Ale to už jsem říkala, ne?

Myslím, že jsme to už zmínili. No, mě to úplně stačí. Myslím, že už asi tak vím, jak to funguje s tou nabídkou a poptávkou a je to asi všude stejné. Myslíte, že je ještě něco, co by bylo třeba zmínit? Docela jsem se na náš rozhovor těšila, ale teď už musím za dětma do kroužku. Takže asi víc ze mě nedostaneš. Přeji, aby to vyšlo a pozdrav paní ředitelce.

Děkuji moc za váš čas, nebudu už zdržovat a pozdrav vyřídím.

Tab. 5 Kódování P1

Řádek	Dimenze	Kategorie	Kód
53,79,91,104	pracovní	kvalifikace týmu	Potřeba
46,54,69,71		realizace změn, trendy	Poptávka X nabídka
50,59,74,78,89,104		tradice	Kvalita
19,20	osobní	seberealizace	Kariérní růst
25, 26		sebereflexe	Zodpovědnost
27, 38,48,74,85		pedagog nebo manažer	Obava
22.	sociální	poslání	Láska k dětem
33,34		vztahy	Nutnost
51,81		reakce veřejnosti	Zvýšení zájmu
55,90		klima organizace	Dobrá pocit

Dobrý den paní ředitelko, děkuji, že jste si na mě udělala čas.

Ahoj Kubo. Bude asi lepší, když si budeme tykat, nevadí to?

Ne ne, určitě ne.

Chtěl bych se nejdřív zeptat, jestli souhlasíš s tím, abych tě zařadil do výzkumu svoji bakalářské práce. Samozřejmě veškeré údaje o osobách budou pod jiným jménem a taky nebudu zveřejňovat jakékoliv údaje, které by vedly k identifikaci tebe nebo tvoji organizace.

Chtěl jsem se zeptat, jestli jsi četla otázky k rozhovoru, které jsem poslal?

Se zařazením do výzkumu souhlasím, jsem docela ráda, že se pobavíme. Otázky jsem četla, ale budu odpovídat tak, jak to přijde, jestli to nevadí. Nechci mít před sebou papír.

Ne nevadí, já se stejně budu ptát. Díky moc a mohu tedy začít rozhovor nahrávat?

Ano.

Takže nejdříve se chci zeptat, jak dlouho působíš v oblasti zájmového vzdělávání?

Hodně dlouho. Za dva roky odcházím do důchodu, takže dlouho. Musela bych přemýšlet, ale vlastně dělám ve volném čase pořád něco. Zájmové vzdělávání se tomu říká až po revoluci. Předtím to byly pionýráky. Jsem původně učitelka na základce. Učila jsem češtinu a docela mě to bavilo. Do pionýráku jsem napřed chodila jako dítě a potom jsem tam pomáhala jako vedoucí. Rodiče byli docela aktivní turisté, tak to bylo jasný.

No to jsem se také chtěl zeptat. Zdá se, že většinou má pedagogika v rodině tradici.

Ale to ne. Teda u nás ne, jinak nevím. Rodiče jen nebyli líní, byla jiná doba. Víkendy jsme chodili po výletech. Ale potom to u nás nějak nedopadlo, tak se nechci o tom moc bavit, promiň.

Samozřejmě to chápu. A tak pracovala jsi jako učitelka na základce a potom?

Učení mě bavilo, ale naskytla se příležitost jít pracovat právě do toho pionýráku jako vedoucí kroužků. Šla jsem hlavně kvůli tomu, že jsem jezdila na tábory a tak. A už jsem se chytla, haha. Nakonec pracuji už 30 let jako ředitelka. To snad ani není pravda.

Nemyslela jsem si, že to takhle dopadne a vidíš, je to tak.

Taky by mě zajímalo, jestli se dřív trávil volný čas jinak než dnes, třeba více organizovaně?

Kdy myslíš dřív? Jako když jsem byla malá? Ale kdepak. Naši nám moc nic neorganizovali. Hodně jsme lítaly po venku, hlavně když byly hotové úkoly, a nejen ty do školy. Nebyly počítače, v televizi jeden program. Kdepak mobil. Taky se chodilo ještě v sobotu do práce. Jo byly kroužky, ale převážně ve škole. Chodila jsem do pionýráku. Ta ideologie už dnes v tom volném čase nevládne, a to je fajn. Být organizován byla ideologie, ne potřeba našich zabavit nás děti.

Vnímáš tedy změny v přístupu k trávení volného času?

No samozřejmě. Teď nikdo nikoho do ničeho nenutí. Jenže rodiče zase musí asi víc pracovat a mají taky o děti větší strach. Raději je svěřují profesionálům. Nechtějí je nechávat samotné doma. No, a to zase stojí peníze. Zkrátka začarovaný kruh. Taky je řada nových požadavků na dovednosti dětí a někteří rodiče prostě tomu tempu nestačí. Máme taky řadu sociálně slabých rodin.

Jsou z tvého pohledu změny v přístupu k trávení volného času pozitivní?

Z mého pohledu nejsou. Samozřejmě je dobře, že máme plno dětí od rána do večera, ale.... Někdy tak přemýšlím, jestli je to dobře. Nemůžeme suplovat rodinu, že? Samozřejmě, musíme se nějak uživit a snažíme se co možná nejvíc vyjít všem vstříc ale chudáci děti. Víš, že máme třeba děti, které jsou u nás denně? Jsou šikovní, mají třeba úspěchy, které ve škole nezažijí, ale rodiče to nechávají na nás. Dovezou je na kroužek a odvezou. Kolikrát jde dítě domů samo. Je ta doba fakt nějaká uspěchaná. Ach jo.

Roky 1990 – 2005 jak se vyvíjela nabídka kroužků u vás v organizaci?

Ale jo, to můžeme nahlídnout do letáček. Spíš z mého pohledu byl větší klid a více času na práci s dětma, míň papírů. Taková nějaká radost. Bylo to období, kdy nikdo moc nevěděl, jak se to bude vyvíjet a jestli vůbec budeme. No požadavky byly na počítače, jazyky. To víš dalo se cestovat a počítač doma každý neměl. Ale to zázemí nebylo nic moc. Staré vybavení. Předtím se moc neinvestovalo. Taky řada rodičů třeba pomáhal s vybavením počítačové učebny. Nebyl takový boj o úvazky, a tak těch činností tolik nebylo. Spíš takový klid před bouří.

Víš, já jsem teprve chodil na základku a pamatuji si, co jsme se učili, takže tak. Po roce 2005 už se začaly věci měnit? Zajímalo by mě, jak jsi to viděla u vás v organizaci, dejme tomu do roku 2015?

Ale jo, postupně se to měnilo. Nějak jsme se museli naučit chovat tržně. Původní nadšení, kvůli kterému jsem tu práci šla dělat, nestačilo. Začalo to hodně být o ekonomice. Museli jsme reagovat spíš na požadavky rodičů a ten odklon od počítačů a jazyků byl hodně vidět. Nedávali jsme na ty dovednosti žádný papír a ani nebylo tolik dobrých odborníků. Kdo uměl dělat třeba s počítačem na úrovni, toho jsme zase nezaplatili a nechtěl to učit děcka v kroužku za pár korun. To jsem se fakt bála o úvazky. Ale vidíš. Najednou všichni zjistili, že se děcka málo hýbají, holky neumí plést a vařit. Taky ty deskové hry, ne digitální jsou teď v kurzu.

Musíš nabízet více kroužků než dříve?

Ne to snad ani ne. Máme docela malé prostory. Spíše se mění požadavky na zaměření a jsou to takové komornější skupinky všeho druhu. Více reagujeme na trendy. Zjišťujeme, co frčí, co děti baví. Hodně chodíme do přírody, netradiční sporty a tak. Spolupracujeme hodně s dobrovolníky, mladými studenty ze škol na dohody- externě.

Je pro tebe důležitější šířka nabídky nebo kvalita?

No jednoznačně kvalita a tradice. Hodně nás drží město, protože jsme pro ně jakási záruka prevence. Děti nejsou na ulici a jsou u nás v bezpečí. Taky děláme pro město spoustu akcí o sobotách a nedělích. Tradiční akce jako třeba Den dětí. Na tom sice nic nevyděláme ale jsme vidět. Kvalitní asi budeme, když máme stále spoustu platících klientů. No a tábory máme fakt narvaný. Dneska už si lidi rozmýšlejí, za co zaplatí, ne? Takže to je asi největší měřítko kvality. Mám docela schopný a plně kvalifikovaný lidi. To je moje rodinné stříbro. Jsou to často naši odchovanci. To mě docela baví a těší.

Tradiční kroužky už jsme celkem probraly. Je ještě něco, na co mě chceš nasměrovat?

Jen jsem ti chtěla ještě říct, že jsme menší domeček, než ten váš, ale nabídka kroužků je docela bohatá. Máme třeba bezvadné karatisty, spolupracují s těma vašima. Tam chodí děcka, který nemají zrovna super známky ve škole, ale u nás zažívají úspěch, a to je docela fajn start do života. Taky jsme měli holčičku, která chodila do dramaťáku a dneska je to docela úspěšná spisovatelka. No nejsme nějaká výrobní talentů, ale možná čas od času někomu pomůžeme se najít. Asi by bylo škoda, kdyby tato možnost pro děcka nebyla.

Určitě, to si taky myslím. Takže zájem o váš domeček je stále stejný anebo máš dojem, že větší?

Děti máme víc. Když ve škole řešili problém s úbytkem populace, my jsme neřešili nic. Teď se spíše potýkáme s problémem, že nechceme nikoho odmítat a nechceme tady být jen pro bohaté. Takže známí jsme a docela máme i dobré jméno. Jen se s tím musíme vypořádat ekonomicky, a to mi moc nejde. Já už na ty strategické plány, marketingy a další nová slova nejsem. Vím, že je to třeba ale říkám si, že u nás to jde i bez toho. Zkrátka, je to moderní. Jenže nevím, jestli je to pro nás nutný. Jsme tady tři stálí pedagogové a nevím, kdo by všechny ty plány měl psát. Raději děláme s děčkama a ono se to alespoň u nás vyplácí.

No jo, tržní hospodaření. Nabídka a poptávka, to slyším všude. Ale taky si myslím, že je důležitý osobní přístup k děčkám. Takže moc děkuji za rozhovor a za čas. Který jsi mi věnovala.

Taky děkuju. Jsem ráda, že jsme si tak hezky popovídali. Měla jsem strach, co po mě budeš chtít a nakonec to bylo docela fajn. Pozdravuj u vás v domečku a třeba se někdy potkáme všichni na výměnu zkušeností.

Tab. 6 Kódování P2

Řádek	Dimenze	Kategorie	Kód
58,66,74	pracovní	kvalifikace týmu	Potřeba
29,33,47,60,64		realizace změn, trendy	Poptávka X nabídka
46,50,69		tradice	Kvalita
14,21	osobní	seberealizace	Kariérní růst
23		sebereflexe	Zodpovědnost
40,55,87		pedagog nebo manažer	Obava
42,70,78,86,91	sociální	poslání	Láska k dětem
40		vztahy	Nutnost
33,35,72,73,87		reakce veřejnosti	Zvýšení zájmu
81		klima organizace	Dobrá pocit

Ahoj. Tak myslíš, že můžeme udělat ten rozhovor?

Ahoj Kubo. Jo,jo.

Takže nejdřív se musím zeptat, jestli souhlasíš s tím, abych tě zařadil do výzkumu svojí bakalářské práce. Samozřejmě veškeré údaje o osobách budou pod jiným jménem a taky nebudu zveřejňovat jakékoliv údaje, které by vedly k identifikaci tebe nebo naší organizace.

Chtěl jsem se zeptat, jestli jsi četla otázky k rozhovoru, které jsem poslal?

No, pročtena jsem si je.

Můžu tedy začít rozhovor nahrávat? Ano.

Jak dlouho působíš v oblasti zájmového vzdělávání?

Konkrétně v našem domečku od roku 1995 a jako ředitelka od roku 2004. Zájmové vzdělávání je tak nějak oficiálně, jakoby odborný název, používáno až od roku 2005. Hodně se o to bojovalo, abychom byly brány jako vzdělávání se vším všudy.

No a co tvoji rodiče? Byli to pedagogové?

Ne, ne. Nikdo v rodině není pedagog. Rodiče nemají ani maturitu. Strašně chtěli, abych byla učitelka a měla vysokou školu. Docela hodně si vážili učitelů a vzdělaných lidí. Mamka byla ve svém volném čase docela aktivní. Chodila do cvičení, byla hodně společenská. My jako děti jsme trávily většinu volného času venku, ale chodily jsme třeba do Skauta a připravovaly jsme v Blansku Majálesy. Otec s námi zase hodně sportoval, vodil nás v neděli na fotbal. Jezdily jsme na kole, naučil nás plavat. Hrály jsme se sestrou volejbal. Po základce jsem šla studovat průmyslovku do Jedovnic, byla jsem aktivní ve svazácích. To byla ta ideologie, kterou naši brali jako nutné zlo. Jezdila jsem na tábory, nejdřív jako dítě. Později jako vedoucí. Prostě jsem pořád s dětmi pracovala a postupně jsem dostudoval i tu vysokou školu. Jsem vlastně původně vychovatelka.

Takže o tom, jak jste trávili volný čas už něco vím, ale bylo to jiné? Organizovali vás víc?

Organizovala nás škola. To bylo nutný. Celé vzdělávání bylo jedna velká ideologie. Rodiče to moc neorganizovali. Přes týden vůbec ne, maximálně víkendy. Jenže třeba já se pamatuji, že v sobotu chodili naši do práce. Léto nám plánovali tak, že od fabriky děti zaměstnanců jely na tábor, třeba na 3 týdny a zbytek naši a babičky. To, že jsme měly klíče na krku a odpoledne jsme měly doma povinnosti do školy a pomáhat našim bylo úplně

běžný. Nebudeš mi věřit, nenudily jsme se. Zdá se mi, že děti jsou v této době strašně přeorganizované. Ztrácejí kreativitu. Dospělí jim všechno plánují. Jen proboha, aby se nenudily. Jenže ta nuda může být někdy i prospěšná. Dítě musí mít možnost si vymýšlet, zkoušet nové věci. I za cenu neúspěchu, třeba propáleného ubrusu. To se nám stalo se sestrou.

Vnímáš tedy změny v přístupu k trávení volného času?

Změny v přístupu vnímám docela silně. Volný čas lidí má být určen na lelkování. Pokud ho tráví nějak organizovaně, jako třeba zájezdy, tábory, sportování ve skupinách a tak, není to podle mě ten volný čas. Ta obrovská organizovanost mě dost děsí. Máme třeba v domečku děti, které jsou pořád někde v kolektivu jiných dětí. Je jakýmsi trendem, že rodiče tráví s dětmi volný čas organizovaně. Někdo jim tu zábavu nachystá. Rychle vstaň, jedeme tam a tam. Nějak tam chybí ta vlastní aktivita. Přece když jsem s dítětem doma, vaříme spolu, sekáme dříví na chatě, chodíme na houby, povídáme si, tak to není špatně. No a skoro nic to nestojí, takže nemusím být pořád v práci.

No. Takže se vlastně dostáváme k další otázce, jestli jsou změny v trávení volného času pozitivní.

Je dobře, že lidi chápou, že volný čas můžeme prožít také tím, že se něco naučíme. Z pohledu ředitelky domečku bych měla být ráda. Všechno ale musí být s určitou mírou. Rodiče nahradit neumíme. Vzdělávat se ve volném čase, rozvíjet schopnosti a dovednosti to ano, ale podpora rodičů je taky důležitá. Pozitivní je to, že zájmové vzdělávání je chápáno jako vzdělávání ve volném čase. Přeorganizovanost pozitivní není.

Zhruba vím, jak se vyvíjela nabídka kroužků u nás na domečku od roku 2010, ale co třeba roky předtím?

Tak to období po revoluci bylo takové divné. Docela jsem měla strach, že organizace našeho typu se neudrží. Hodně změn zákonů, změna zřizovatele, nástup nových informačních technologií. Hektické období. Veřejnost měla požadavky na výuku angličtiny, počítače a nebylo dost dobrých a kvalitních lektorů. Docela jsme investovali do počítačových učeben, které jsme potom v roce 2009 až 2011 postupně rušily, protože zastaraly. Tradiční výtvarky, hudebky, sporty zůstávaly. Začala se objevovat keramika a bojová umění. Najednou jsem nevěděla, jestli být ředitel nebo manažer. Také začaly po roce 2004 s novým školským zákonem platit nová pravidla. Moderní slova jako

kompetence, školská reforma. Dotklo se to i nás. Zmizela ta ideologie a začalo tržní hospodářství. Přece jenom nejsme povinné vzdělávání, že?

Takže to období 2005 – 2015 můžeme shrnout asi jak? Rozkvět, nebo úpadek?

Tak pro náš domeček jednoznačně rozkvět. Hodně kroužků vzniklo a některé zanikly, to lze vyčíst ze ŠVP a z letáčků. Hlavně ale rozkvět oboru jako takového. Začali přicházet studenti, absolventi oboru rekreologie na vysoké škole. Já sama jsem pochopila, že jde o klasickou nabídku a poptávku se všemi jejími pravidly. Jsme stále ještě placená služba klientovi.

Takže tradiční sledování trendů na trhu volného času, marketing, fundraising. Studovala jsem nový obor management škol a docela jsem koukala. Přenesla jsem to do domečku a vyplatilo se. Uvnitř domečku mám skvělý tým vzdělaných lidí a naše služby jsou vyhledávané. Jenže konkurence je docela veliká, a tak musíme poskytovat kvalitu na vysoké úrovni. Jinak si lidi naše služby nezaplatí. Také musíme naše kroužky přizpůsobovat poptávce. Kromě tradičních nabízíme každý rok minimálně tři novinky. Někdy se ale třeba vůbec neuchytí. Posledních osm let je velká poptávka po kutilech, ruční práce, netradiční sporty, tancování. Rodiče zjistili, že se děti málo hýbají. Taky jsme v Moravském Krase, takže hodně chodíme ven, turistáky. Tábory jdou spíše cestou příměšťáků, děti nechtějí spát mimo domov. Přitom ten pobyťový tábor dá dětem mnohem víc zážitků, nové sociální vazby a tak.

Takže nenabízíme více kroužků než dřív?

Jestli bereme to dřív do roku 2005, tak ano. Máme i více úvazků a dobrovolníků. Ten největší nárůst byl v roce 2007 a od té doby se to jaksi stabilizovalo. Některé trendové kroužky vzniknou, jiné zaniknou. Pestrost nabídky je každý rok jiná. V tomto jsme docela kreativní, nemyslíš? ***Jo, jo. Když kouknu na webovky jiných domečků, tak docela jo.*** Taky máme omezené prostory a úvazky z MŠMT nám nikdo nezvýšil už 10 let. Pokud chceme více pedagogů, musíme si na ně vydělat v doplňkové činnosti, a to je docela velký manažerský úkol, když současně nechceš být jen službou pro bohaté, ne?

Mám tady otázku, jestli je pro tebe důležitější šířka nabídky nebo kvalita?

Ha,ha. Nabízela by se odpověď, čím více kroužků a aktivit, tím více peněz. Ale to by bylo asi blbě. Kvalita a tradice nás drží ve hře. Náš domek je tady už téměř 70 let. Nejde vždycky jen o peníze. Lidi nás berou jako zkušené, vzdělané a schopné pedagogy.

Důvěřují nám. To asi penězi nezaplátíš. Samozřejmě, musíme něco vydělávat, ale více zdrojové hospodaření, které nám právní subjektivita dovoluje, není o zvyšování aktivit v pravidelné činnosti, anebo jejich stagnaci. Takže kvalita jednoznačně. Tradice, kvalita, dobrý tým. Myslím, že máme na trhu docela dobrou značku, kterou mnoho sponzorů rádo podpoří. Jen máme problém umět to prodat.

Tradiční kroužky máme, to vím, ale nevím, jestli ty, co považují za tradiční já, vidíš tak také ty.

No, co myslíš. Koukni do letáčku a je to jasný. Lodní modeláři, baseball, plastici, street dance, keramika, kytary, karate, judo. Zajímavé je, že při jarní akademii se chtějí ukázat všichni. Novinkou jsou třeba populární mažoreky, dříve to byly orientální tance a aerobic. Taky jsme měli holčičku, která chodila do dramaťáku a dneska je to docela úspěšná spisovatelka. No nejsme nějaká výrobní talentů, ale možná čas od času někomu pomůžeme se najít. Asi by bylo škoda, kdyby tato možnost pro děcka nebyla.

Takže to vidíme asi stejně.

No ne nadarmo příprava letáčku trvá třeba dva měsíce. Taky jde o to, kdo to povede. Je kvalifikovaný, má zkušenosti? Můžeme mu svěřit děti? Přijmou ho rodiče?

Máš teda dojem, že zájem o náš domeček roste?

Rozhodně jsme zavedená perspektivní firma. Dobré zaměstnání. Děti fakt neubývá. Je to hlavně tím, kdo jsme, ale také tím, že rodiče mají stále více pracovních povinností v průběhu týdne. Takže pravidelná činnost kroužků a tábory jsou v přetlaku. Akce v sobotu a neděli už děláme jen jednou za měsíc. Zájem o ně pomalu upadal. Zůstali jsme jen u těch fakt tradičních. Je to ale hodně také o pravidlech, hodnoceních, kontaktech s rodiči, strategickém plánu organizace, školním vzdělávacím programu. Prostě o celkovém řízení organizace. Konkurence je docela veliká a nám se to moje studium vyplácí právě v tom, že ředitel by měl mít minimálně základy managementu. Jsme sice vzdělávání, ale lidi si nás platí. To je měřítko kvality, ne?

Jsem docela rád, že to zaznělo. Postoj k řízení organizace hodně souvisí s výsledky organizace. Takže rámcové vzdělávací programy tě netrápí?

Ale jo. Docela bych si je ráda přečetla. Minimálně proto, abych věděla, jak na obsah zájmového vzdělávání nahlíží ČŠI. Jenže zpracovat rámcové vzdělávací programy pro obory asi nebude tak jednoduché. Poptávka se mění a my nevíme, co bude trendem příští

rok. Takže musíme ŠVP docela často měnit v cílech a kompetencích podle poskytovaného vzdělávání. Musíme vědět kde jsme a kam chceme dojít. To je ale u každé takovéto organizace jiné. Podle vnějších podmínek. Co se líbí v Praze, nemusí se líbit v Brně třeba.

Tak ale to už je o něčem jiném, ne? No to je a je to na další dvě hodiny povídání.

Nebudu tě už zdržovat, děkuji moc za rozhovor.

Tab. 7 Kódování P3

Řádek	Dimenze	Kategorie	Kód
63,68	pracovní	kvalifikace týmu	Potřeba
11,25,35,37,52 ,78,116		realizace změn, trendy	Poptávka X nabídka
63,70,86,94,10 4		tradice	Kvalita
22	osobní	seberealizace	Kariérní růst
64		sebereflexe	Zodpovědnost
58,60,66,81,10 1,107,110		pedagog nebo manažer	Obava
46,48,98	sociální	poslání	Láska k dětem
68		vztahy	Nutnost
30,45,87		reakce veřejnosti	Zvýšení zájmu
90		klima organizace	Dobry pocit